

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER,

TREDIE RÆKKE,

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

HOLGER FR. BØRDAM,

Dr. phil., Sognepræst.

TREDIE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD.

THIELES BOGTRYKKERI.

1881—82.

Hammer og Lundby Sognekalds Historie.

Af Holger Fr. Rørdam.

I Roskilde Bispers Jordebog omtrent fra Aaret 1370 nævnes følgende Sogne i Hammer Herred: Olefstorp, Rinæbek, Vethlø, Nestelsø, Magnestorp, Bøghesø, Hammer, Egespyr, Risby, Kyngæ, Lundby, Swerthbyrthæ og Karstorp ¹⁾. Af denne Liste ser man, at Herredet den Gang havde en noget forskjellig Udstrækning fra den, det nu har. Kirkerne i Bøgesø og Risby findes ikke mere ²⁾, og Byerne ere henlagte henholdsvis til Everdrup og Baarse Sogne, begge i Baarse Herred. Derimod er Toksværd Sogn, der 1370 hørte til Tybjerg Herred, nu en Del af Hammer Herred ³⁾.

Da Hr. Esbern Karlsens Enke, Fru Gyde, Datter af Skjelm Bang og Søster til den bekjendte Roskilde-Bisp Peder Bang, 1292 oprettede sit Testament, skjænkede hun blandt mangfoldige andre Gaver ogsaa Kirken i Hammer $\frac{1}{2}$ Mark og Præsten sammesteds 2 Øre. Det er første Gang, jeg har fundet Kirken og Præsten i dette Sogn om-

---

¹⁾ Scr. Rer. Dan. VII, 10.

²⁾ Tiden for Risby Kirkes Nedlæggelse er ikke bekjendt. Tirsdagen efter Dionysii Dag 1551 udgik der kgl. Befaling til Bøgesø Sogns Beboere om at søge Everdrup Kirke, da Bøgesø Kirke er tillukt. (Tegn. o. a. Lande. III, 423).

³⁾ Af H. Knudsens Liste over de sjælandske Sogne i Fortiden (Danmark i Middelalderen S. 8) skulde man tro, at Toksværd Sogn i Middelalderen hørte til Hammer Hrd. og nu til Baarse Hrd. Men begge Dele ere urigtige. Af Roskilde Biskops Jordebog S. R. D. VII, 124 fremgaar, at Sagnet forhen hørte til Tybjerg Hrd.

talte ¹⁾. Fra Aaret 1351 have vi et Pavebrev vedrørende Hammer Sognekald, af følgende Indhold: Gert Nielsen, Klerk af Roskilde Stift, der tidligere havde faaet pavelig Dispensation for Manglerne ved sin Fødsel, idet han nemlig var en Præstesøn, var af Biskoppen i Roskilde bleven kaldet til Præst i Kongens Haraldsted; men samme Dag havde han efter Bispens Befaling (hvad rimelig vil sige: med hans Samtykke) mageskiftet dette Kald mod Hammer, og han var allerede traadt i rolig Besiddelse af det sidstnævnte Kalds Indtægter. Da imidlertid et saadant Skifte var en Uregelmæssighed, der berøvede ham Adgang til videre Forfremmelse paa den gejstlige Bane, saa gav Paven ham nu, efter derom fremført Begjæring, Dispensation, saa han ikke blot med Rette kunde besidde Hammer Sogn, men ogsaa have Adgang til videre Naadesbevisninger ²⁾.

I Necrologet for S. Peders Kloster i Næstved anføres blandt de afdøde, som skulde nyde godt af Klosterets Forbøn: Nicolaus sacerdos de Hammer; og som hans Dødsdag angives den 25de August; men Aarstallet savnes ³⁾. Maaske er denne Præst dog identisk med den »Nicolaus Bonde rector ecclesie in Hammer«, der den 2den Juli 1421 var med at aflægge Vidnesbyrd paa Landstinget i Ringsted om Sønderjyllands Forhold til den danske Krone ⁴⁾. Samme Hr. Niels Bonde, Sognepræst i Hammer, og hans Moder, Cecilia Pedersdatter, forekomme i et Dokument udstedt den 30te Marts 1422 og vedrørende en Ejendom, de havde i Lundby, hvis Besiddelse formentes dem af Michel Rud, Hovedsmand paa Vordingborg Slot ⁵⁾.

Af den ovennævnte Jordebog fremgaar, at Bispens i Roskilde ved Slutningen af Valdemar Atterdags Tid ejede

¹⁾ Suhms Hist. af Danmark XI, 120.

²⁾ Ny kirkehist. Saml. IV, 572—3.

³⁾ Scr. Rer. Dan. IV, 310.

⁴⁾ Antislesvigholstenske Fragmenter. 13de Hefte, S. 116.

⁵⁾ Arne Magnusens danske Diplomsamling i Univ.-Bibl., Fasc. XXIV, Nr. 2.

flere Bol i Hammer, samt Andel i Skøven Bo Rand. Bispe-tienden af Sognene i Hammer Herred skulde leveres til Lekkinge, der var et af Roskilde Bispestols Herresæder ¹⁾. For øvrigt havde Bispen i Hammer By en »exactio« eller en Fogedgaard, hvortil der gjordes Arbejde af det nærmest liggende Gods ²⁾. I Byen Ring (Rængæ) i Hammer Sogn havde S. Peders Kloster i Næstved flere Ejendomme, skjæn-kede til Messelæsning eller »for Sjælens Tørvt«. Navnlig kunde mærkes, at Væbneren Knud Barwitzsen af Gjerdrup 1519 gav Klosteret sin Gaard i »Rængæ«, mod at Brødrene hvert Aar skulde holde to Begjængelser og Messer ³⁾.

Lundby Sogn havde i Middelalderen sin egen Præst. Er det rigtigt, hvad der formodes, at blandt de mange Jærtegn, der tillægges den hellige Abbed Vilhelm af Ebelholt efter hans Død, var der et, der kom en Pige ved Navn Ingefred af Lundby til gode, saa have vi ogsaa Navnet paa Sognets daværende Præst, nemlig Johannes, da en saadan nævnes som Vidne til dette Jærtegn ⁴⁾. Tiden for denne Begivenhed bliver vistnok i Valdemar Sejers Dage eller Begyndelsen af det 13de Aarhundrede. Navnet Lundby er dog usikkert i denne Beretning. Sikkert er det derimod, at 1422 forekommer Johannes Tydichini som Sognepræst i Lundby, da han var med paa Hammer Herredsting at udstede et Dokument vedrørende den Ejendom, Præsten Hr. Niels Bonde i Hammer besad i Lundby ⁵⁾.

¹⁾ Scr. Rer. Dan. VII, 9—10.

²⁾ Scr. Rer. Dan. VII, 124.

³⁾ Scr. Rer. Dan. IV, 331. 352. 405.

⁴⁾ Scr. Rer. Dan. V, 492.

⁵⁾ Brevet begynder saaledes: Omnibus presens scriptum cernentibus Boecius Hampæ de Swærthbyrthæ, Petrus Andree de Eghæspør, Johannes Tydichini de Lvndby, Sacerdotes et ecclesiarum rectores, Johannes Kanuti de Snærtlingæ, Petrus Nicolai de Lvndby, armigeri, Hemmingus Johannis, advocatus prouincialis Hammershæret, Nicolaus Køyngæ, Petrus Olavi, Magnus Jeensson, villani in Worthingburgis, Nicolaus Æbbesson de Thoorthorp, Nicolaus Olavi de Thoorp et Sweno Bryysthing de Lvndby. Salutem in Domino sempiternam etc.

Paa den gamle Stendøbefont i Lundby Kirke findes følgende Indskrift:

✠ BORDO ꝛ FRIS ME ꝜECIT

Den samme Mesters Navn findes ogsaa paa Døbefonten i Baarse tilligemed et Runealfabet samt den Bemærkning: Esgærus Røth (eller Røih) me fieri fecit, hvori man har villet gjenfinde den bekjendte Asger Ryg¹⁾. Dette er vistnok en temmelig løs Gisning; men i ethvert Tilfælde er Døbefonten i Baarse gammel, og den i Lundby tør da ogsaa med Vished anses for jevnaldrende, da een og samme Mester har forfærdiget dem begge.

Fra gammel Tid var der her i Sognet en Adelsgaard, Lundbygaard, og en Vejrmølle. I Aaret 1355, da Valdemar Atterdag stræbte at samle en betydelig Del Kron-gods i Egnen om Vordingborg Slot, solgte og skjødede Niels Olefsøn af Lundby til Arved Knap, Foged paa Vordingborg, til Kong Valdemars Haand og Kongedømmet alt sit Gods i Dyrlev; og Aaret efter oplod Bo Lavrentsen, kaldet Svoger, til den nævnte Arved Knap paa Kong Valdemars Vegne en Gaard i Dyrlev i Baarse Herred og en Vejrmølle ved Lundby i Hammer Herred²⁾. I et Dokument af 12te November 1423 omtales det, at Agnete Kloster i Roskilde besad Gods i Lundby, som Væbneren Niels Galt havde i Leje³⁾. I Aaret 1484 forekommer »Per Sten i Lundbygaard«. Han nævnes i Gavebogen for S. Peders Kloster i Næstved, der ogsaa viser, at dette Kloster havde flere Ejendomme i Lundby⁴⁾. — Samtidig med at den nævnte Peder Sten ejede Lundbygaard, levede i Lundby en Bonde af ikke ringe Anseelse, nemlig Jep Smed, Herreds-

¹⁾ Om Døbefonten i Baarse Kirke, dens latinsk-gothiske Indskrift og særegne Rune-Alphabet, ved K. F. Wiborg, med et Tillæg af Finn Magnusen (Annal. for nord. Oldkyndighed og Historie. 1846. S. 283—95).

²⁾ De ældste danske Arkivregistraturer. I, 127. 136.

³⁾ Langebeks Diplomatarium.

⁴⁾ Scr. Rer Dan. IV, 403.

foged i Hammer og Baarse Herreder. Paa Landstinget i Ringsted den 6te April 1468 se vi ham som en Fører for den sjælandske Bondestand, da der skulde opkræves Vidner af alle Stænder angaaende Kong Christiern I's Regjeringsførelse ¹⁾. Samme Aar, Tamperonsdag næst før Jul, finde vi ham atter paa Sjælandsfar Landsting, da han med mange andre Mænd af Adel, Borger- og Bondestand var med at vidne om, at Kong Christiern var mødt paa Tinget og havde udstedt Forbud imod at binde, voldføre eller fængsle nogen, som ikke var overbevist om en Forbrydelse ²⁾. Den 12te Februar 1477 udstedte Jep Smed i Lundby, Herredsfoged i Baarse og Hammer Herreder, i Forening med sex Adelsmænd, hvoriblandt den ovennævnte Peder Sten, »Høvedsmand paa Helsingøre Krog«, atter et Vidne paa Landstinget ³⁾. Om Peder Sten og hans Slægt lod der sig samle flere Oplysninger, hvis Opgaven var her at fremstille Lundbygaards Ejeres for øvrigt lidet kjendte Historie i ældre Tid ⁴⁾. Her indskrænke vi os til den Bemærkning, at han maa være død senest 1493, og at Gaarden uden Tvivl toges i Arv af hans Søn »Sten Pedersen i Lundby«, der bl. A. forekommer i Aaret 1512, da han indgik et Mage-

¹⁾ Knudsen, Diplomatarium Christierni Primi. S. 190.

²⁾ Rosenvinge, Gl. danske Domme. I, 6. Følgende af Jep Smed udstedte Dokument kunde her anføres:

Alle men som thette breff see æller høre lessis hilsser iek Jep Smet aff Livnby herredsoget i Hammers herrid. Gør iek viderlikt met thette mith opne breff, at welboren man Henning Olssen haffuer ladet fordelt en man til herresting som hedher Niels Herre aff Bøghesse for wedh han haffuer støllet vdaff Stenskow i mørk ok i mwlm, ok forfwlt hannom effther lowen. At saa er gangett ok fareth som for skreffuct star, thet vidner iek met mith Inseyle tryckdt nedhen for thette mith opne breff. Datum Livnby then torsdag n(est) effther sancte Mickelsdag Anno Domini M^o cd^o lxx^o octauo.

Orig. i Geh.-Ark. Topogr. Saml. Hammer Nr. 3.

³⁾ Danske Mag. 3 R. II, 12.

⁴⁾ Se Scr. Rer. Dan. VI, 185. 189. 191—5. 198. Knudsen, Danmark i Middelalderen S. 23—4.

skifte med S. Peders Kloster i Næstved¹⁾. I »Danske Herregaarde« VII findes under Stensgaard følgende Notits: »I Vordingborg Len ejede Knud Stensen en Del Gods og havde nylig oprettet Hovedgaarden Lundbygaard af flere Bøndergaarde; men Kong Frederik II, som ønskede at mageskifte dette Gods til Kronen, tilbød ham Krogager med mere Gods paa Langeland i Bytte. Mageskiftet blev dog først fuldbyrdet efter Knud Stensens Død af hans Enke Fru Anne Lunge af Grimstadgaard, 1577«. Knud Stensen har vistnok været en Søn af den ovennævnte Sten Pedersen; men naar der siges, at han »oprettede« Hovedgaarden Lundbygaard, er det dog sikkert urigtigt, da vi saa', at Peder Sten allerede hundrede Aar tidligere skreves til Lundbygaard. Rimeligt nok er det derimod, at Knud Stensen har lagt mere Bøndergods til, og denne Inddragelse af Bøndergodset under Hovedgaarden har ventelig foranlediget, at Lundby ophørte at være et eget Pastorat, da det vanskelig mere kunde lønne en Præst.

Da der i Aaret 1567 paa kgl. Befaling optoges Fortegnelser over Kirkernes, Præstegaardenes og Degnestavnernes Tilliggende i Sjællands Stift²⁾, optegnedes følgende for Lundby Sogns vedkommende:

Lundby Kirke haver 25 Decimantes. Haver hun en Gaard ibid., Peder Hansen ibor, saas til i alle Marker 5 Pund Byg, Havre 10 Tdr., Eng 26 Læs; skylder 2 Pd. 2 Skp. Korn³⁾. En øde Jord ibid., for^{ne} Peder Hansen bruger, isaas 27 Skp. Byg, 3 Td. Havre, Eng 11 Læs; skylder $\frac{1}{2}$ Pd. Byg. En øde Jord paa Lundbytorps Mark, Jens Ingvorsen har, er 9 Skp. Land, Eng $3\frac{1}{2}$ Læs; skylder 6 β . En Skp. Land ibid., Rasmus Bonde har, skylder hvert andet Aar 4 Alb. En Skovlod kan føde, naar Olden er, Tjenernes egne Svin.

¹⁾ Scr. Rer. Dan. IV, 403, jvfr. IV, 388, 395. VI, 196 201.

²⁾ Hødskr. i Univ.-Bibl, Rostgaardske Saml. 67 Fol.

³⁾ »Skylden« er den aarlige Afgift til Kirken. En »øde Jord«, som derpaa nævnes, er en Jord, hvorpaa ingen Bygninger fandtes.

Præstegaarden *ibid.*, dertil kan saas udi alle Vangene 6 Pd. Korn. Haver han ad mensam af en Jord paa Sner-tinge Mark $\frac{1}{2}$ Pd. Byg. En Skovlod kan føde, naar Olden er, Præstens egne Svin.

Degnestavnen *ibid.* er ingen Jord til.

Den eneste Præst i Lundby, som med nogen Sand-lynlighed kan nævnes fra Tiden efter Reformationen, er Hr. Matz Bertelsen. Han var 1584 med at udstede Hyldingsfuldmagten for tre Præster af Hammer Herred¹⁾. I Aaret 1600 havde »Hr. Matthis i Lyndby« (sikkert den nævnte Hr. Matz Bertelsen) en Sag paa Landemodet med Hr. Søren Jørgensen i Sverdborg, idet han gjorde Fordring paa en aarlig Afgift af Præsten i Sverdborg, som han paa-stod var ydet hans Forgjængere. Men da det ikke tilstræk-kelig klart kunde bevises, at Hr. Søren besad noget af Lundby Sogns Kirkegods, blev han kjendt fri for bemeldte Afgift. Degnen i Lundby, som ogsaa havde Sag med Præsten i Sverdborg, maaske i lignende Anledning, gik det værre; thi da han overbevistes om Løgn og Falsk, blev han afsat fra sit Embede²⁾. Naar vi her have ment at kunne paavise en særlig Præst for Lundby Sogn i Slut-ningen af det 16de Aarhundrede, bliver det dog at be-mærke, at den samtidige Præst i Hammer, Hr. Lavrits Jørgensen († 1591), paa sin Ligsten nævnes som Præst

---

1) Ny kirkehist. Saml. IV, 404. Sognene, hvor Præsterne vare ansatte, ere vel ikke tilføjede i Fuldmagten, men kunne for Hammer Herred suppleres saaledes: Gregers Nielsen i Toksværd, Knud Hansen i Rønnebæk og Olstrup, Hans Andersen i Nestelsø og Mogenstrup, Villum Rasmussen i Vejle og Vester-Egesborg, Lavrits Jørgensen i Hammer, Lavrits Hansen i Kjøng, Peder Nielsen i Sværdborg. Der bliver altsaa tilbage Matz Bertelsen, der sikkert maa have været Præst i Lundby. Kastrup Sogn havde nemlig dengang ikke nogen egen Præst, men var annekeret til Vordingborg.

2) Ny kirkehist. Saml. V, 48—9. Den Tvivl, som i Anm. er udtalt, bortfalder. Mullig kunde den Afgift, hvorpaa Præsten i Lundby gjorde Fordring, staa i Forbindelse med den Mensaljord, han havde i Snertinge, der ligger i Sverdborg Sogn.

baade i Hammer og Lundby. Der bliver altsaa en Vanskelighed tilbage, som vi for Tiden ikke kunne løse uden ved den Gisning, at Præsten i Lundby har indtaget en underordnet Stilling, som hvad vi nu vilde kalde residerende Kapellan, med Bolig i Annexpræstegaarden i Lundby.

Præsterne i Hammer efter Reformationen.

1. **Hr. Peder**, »som antog den rene Religion, repudiato Papicolarum fermento, blev fra Skolemester i Ringsted kaldet til Sognepræst her«. Saaledes hedder det i en Optegnelse ved Kaldet. Blandt Kongebreve fra Aaret 1536 findes Udtog af et, hvorved Hr. Peder i Hammer fik Stevning over Hr. Rasmus Jørgensen i Sverdborg for Korn og Penge, som han var ham skyldig. Den indstevnede skulde møde otte Dage efter for det kgl. Retterting¹⁾. Men Sagens Udfald er ikke bekjendt.

2. **Hr. Hans Lavritsen** var Præst her 1545 og tillige Provst i Hammer Herred²⁾. En Søn af ham var uden Tvivl Hr. Lavrits Hansen Hammer, der 1584 og følgende Aar var Præst i Nabosognet Kjøng.

3. **Hr. Rasmus**, »som fra Vejlø Sogn blev hidkaldet, betjente Kaldet i kort Tid«. Wiberg har den Notits om ham, at han »handlede ugudelig med Enken i Vejlø«; men de Aarstal, denne Forfatter har om Hr. Rasmus, ere urigtige³⁾.

4. **Hr. Lavrits Jørgensen** blev Præst her 1565 og ikke længe efter Herredets Provst, som det ses af Beretningen om Forhandlingerne paa Roskilde Landemode 1569, da »Hr. Lavrits i Hammer, Provst i Hammer Hrd.«, berettede om et Overfald, der var sket paa Præsten i Kjøng⁴⁾. 1584 var Hr. Lavrits Jørgensen som Provst en af Herredets de-

¹⁾ Danske Mag. 3. R VI, 59.

²⁾ Ny kirkehist. Saml. V, 141.

³⁾ Alm. dansk Præstehist. I, 527.

⁴⁾ Ny kirkehist. Saml. II, 508.

puterede ved Tronfølgerhyldingen i Ringsted¹⁾. Han døde den 1ste September 1591. Gift med Elline Pedersdatter, der efter henved ti Aars Enkesæde døde den 24de Februar 1601. I Hammer Kirke findes endnu en Ligsten over dette Ægtepar med følgende Indskrift:

Hic sepultus est honorabilis vir D. Laurentius Georgii, qui sana doctrina et vitæ integritate ecclesiis Christi in Hamer et Lundby, similiter præposituræ hujus provinciæ, 26 annos cum laude præfuit. Mortuus vero A° 1591 9bris 1. Et honesta matrona eius uxor Helina Petri f., quæ in Domino obdormivit 24 Feb. A° 1601. Spero meliora.

I denne Præsts Tid optoges af Stiftsskriver Michel Pedersen 1567 følgende Fortegnelse om Kirkens, Præstegaardens og Degnestavnens Tilliggende:

Hammer Kirke har 58 Decimantes. Haver hun en Gaard i Renge, Hans Henriksen ibor, saas i alle Vange 6 Pund Byg, 2½ Pund Havre, 42 Læs Eng; skylder aarligen 3 Pund Byg 3 Sk. grot. — En Gaard i Hammer, Anders Pedersen ibor, saas i alle Vange 2 Pd. 1 Skp. Hartkorn, 13 Skp. Havre, Eng 11 Læs; skylder aarligen 1 Pd. Korn. — Den Gaard i Faarup, Jens Nielsen ibor, saas i alle Vange 1½ Pd. 4½ Skp. Byg, 1½ Pd. 4 Skp. Havre, Eng 14 Læs; skylder aarligen 1 Pd. Byg, 2 Sk. grot. — En Gaard i Snesøre, Niels Thygesen ibor, saas i alle Marker 4½ Pd. Byg, 5 Pd. Havre, Eng 52 Læs; skylder aarligen 2 Pd. Byg. — En øde Gaard i Hammers Mark, Anders Pedersen bruger; saas i alle Marker 1½ Pd. Korn 4 Skjepper, 26 Skp. Havre, Eng 14½ Læs; skylder ½ Pd. Byg. — En øde Gaard paa Renge Mark, Hans Henriksen har; saas i allehaande Korn 2½ Pd., Eng 3½ Læs; skylder 1½ Pd. Byg. (Herligheden til Lekkinge). — En øde Jord paa Kostræde Mark, Mads Jensen bruger, skylder hverandet Aar 1 Sk. grot. — En Skov i Thorups Bier (!) føder Tjenernes Svin, naar Olden er.

Præstegaarden ibid. dertil kan saas i alle Vange 8 Pd. Korn. Haver han en Gaard i Lundby, Niels Hvid ibor; saas

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. IV, 404.

i alle Vange $4\frac{1}{2}$ Pd. 11 Skp. Byg, 12 Td. 8 Skp. Havre, Eng 30 Læs; skylder $2\frac{1}{2}$ Pd. Korn 2 Sk. grot. — En Gaard i Hammer, Peder Nielsen bruger; saas til i alle Vange 2 Pd. 20 Skp. Byg, 9 Td. Havre, Eng 19 Læs; skylder aarligen 2 Pd. Byg, $13\frac{1}{2}$ β . — Et Gaardsæde ibid., Anders Jyde ibor; saas i alle Vange 43 Skp. Byg, 14 Skp. Havre, Eng 8 Læs; skylder aarlig $\frac{1}{2}$ Pd. Byg. — Et Gaardsæde, Frants Degn ibor; saas i alle Vange 32 Skp. Byg, 22 Skp. Havre, Eng 10 Læs; skylder aarlig $\frac{1}{2}$ Pd. Byg. — Et Penges-Hus skylder 2 Mark. Et Gaardsæde i Lundby, Niels Ibsen ibor, saas til 32 Skp. Byg, 8 Skp. Havre, Eng 6 Læs; skylder aarlig $\frac{1}{2}$ Pd. Byg.

Degnestavn'en ibid., dertil kan saas udi alle Vange 16 Skp. Korn.

5. Hr. **Jørgen Lavritsen**, uden al Tvivl en Søn af Formanden, blev Præst her 1591. I Aaret 1595 afbrændte Præstegaarden, hvorved Hr. Jørgen led megen Skade¹⁾. Kirkens Kalk, der anskaffedes 1601, minder om denne Præst ved følgende Indskrift:

Anno Domini MDCI sumptibus ecclesie Hammerensis ex consensu Præsidis, magnifici viri Henrici Løcke de Offvergaard, comparatus est hic calix, tunc existente Pastore Georgio Laurentio, tutoribus ecclesie Erasmo Nicolao et Nicolao Olao in pago Renge.

Ved Tronfølgerhyldingen i Kjøbenhavn den 14de Marts 1610 var Hr. Jørgen Lavritsen en af Hammers Herreds deputerede²⁾, og 1619 valgtes han til Herredets Provst efter Hr. Søren Jørgensen i Sverdborg. Hans Dødsaar kjendes ikke med Vished, men falder vistnok ikke længe efter Aaret 1632. Man har nemlig følgende Kongebrev til Frederik Reetz, Lensmand paa Vordingborg Slot³⁾:

Chr. IV. V. G. t. Eftersom Margrete afg. M. Hans Bangs Efterleverske⁴⁾ underdanigst er begjærendes at maa

1) Ny kirkehist. Saml. V, 38.

2) Ny kirkehist. Saml. V, 147.

3) Sjælandske Tegnelser XXV, 87.

4) M. Hans Bang havde været Præst ved Helliggejstes Kirke i Kbhvn og døde som Præst i Besser og Onsbjerg samt Provst paa Samsø.

bekomme Hammer Tiende, som os elsk. hæderlige og vellærde Hr. Jørgen og hans Hustru, Sognepræst sammesteds, naadigst er med forlenet, da bede vi dig og naadigst ville, at du dig mod os erklærer, hvorledes det sig med samme Tiende haver. Hafniæ 3 Oktober 1632 ¹⁾).

Hr. Jørgens i dette Brev omtalte Hustru hed Abel Thomesdatter og var en Datter af Hr. Thomes Christensen i Alleslev i Baarse Herred. Som deres Børn kan ialfald med Sandsynlighed nævnes ²⁾):

1. Ellen Jørgensdatter, gift med Eftermanden (se nedenfor).
2. Anne Jørgensdatter var 1627 gift med Hr. Hans Sørensen Nyborg, Præst i Kongsted og Provst i Faxe Hrd.

---

¹⁾ Til Hammer Kongetiendes tidligere Historie kan hidsættes følgende: Ved Kongebrev af 29. Sept. 1555 henlagdes den til Helliggejsthus Hospital i Kbhvn med 39 andre sjælandske Kongetiender til Underholdning for 20 Studenter (Krag, Christian III's Hist. II, 513). Den 10. Sept. 1573 forlenedes Fru Birgitte Gøye med Konge- og Kirketienden af Hammer Sogn, samt Kirketienden af Toksværd og Rønnebæk Sogne, mod en aarlig Afgift (Orig. aabent Brev i Kgl. Bibl., Saml. til Adel. Hist., Fasc. 23). Den 6. Jan. 1579 fik M. Anders Mariager, Sognepræst ved S. Nicolai Kirke i Kbhvn, »Kgl. Majs Brev paa Kgl. Majs Part af Afgiften af Hammers Sogn« (Kbhvns Diplom. II, 385—6); men allerede den 13. Juli s. A fik M. Hans Michelsen (Sognepræst til Herlufsholm) Kongebrev paa at maatte bekomme og oppebære Afgiften af Kronens Korntiende af Hammer Sogn, hvorfor de, der havde fæstet denne Tiende, befalede at yde Afgiften til ham; og 1599 fik M. Hans Michelsens Hustru, Lisbeth Munthe, Løfte om at nyde samme Afgift efter sin Mands Død. (Ny kirkehist. Saml. VI, 158—9). Den 21. Febr. 1611 gjør Christian IV vitterligt: »at vi af vor synderlige Gunst og Naade haver undt, bevilge og tillade, at os elsk. hæderlige og vellærde Mand Hr. Morten Tuesøn, wohnhaftig udi vor Kjøbsted Nestved, maa herefter aarligen bekomme og lade oppebære Afgiften af vor og Kronens Part Korntienden af Hammer Sogn udi Hammers Herred, som os elsk. Elizabet Munte, afg. M. Hans Michelsøns Efterleverske, til des haver været med forlenet, og den at skulle have, nyde, bruge og beholde kvit og fri hans Livstid uden al Afgift« (Sjæl. Reg. 15, 326).

²⁾ Gjessing, Jubellærere. III, 286—7 Anm. Ny kirkehist. Saml. I, 504—5. Leth og Wad, Medd. om Dimmitterede fra Herlufsholm. S. 21—3.

3. Hans Jørgensen Hammer, født c. 1605, Student 1626 fra Herlufsholm, siden Præst i Førslev i Ø. Flakkebjerg Hrd.
4. Lavrits Jørgensen Hammer, født c. 1609, Student 1627 fra Herlufsholm, 1641 Præst i Sorø og siden i Lyngø og Broby.

6. Hr. Lavrits Jonsen Hanning blev Præst her efter 1632, men havde rimeligvis allerede i en Del Aar været sin Formands og Svigerfaders Medhjælper. Han kaldes »Cimber«, og var sikkert født i Byen Hanning ved Ringkjøbing. I hans Embedstid indfaldt trange og besværlige Vilkaar. I Sommeren 1634 hjem søgtes det sydlige Sjælland af et svært Uvejr, der ned slog Kornet — særlig omtales det, at Lundby Sogn blev haardt medtaget — og 1638 var der en saadan Misvæxt, at man i Hammer kun avlede Udsæden ¹⁾. Dertil kom, at Hr. Lavrits Jonsen 1639 led stor Skade ved Ildebrand, som det fremgaar af følgende Kongebrev til Biskop D. Jesper Brochmand:

Chr. IV. V. s. g. t. Vider, at os elsk. Hr. Lavrits Jonsen, Guds Ords Tjener udi Hammer, for os underdanigst haver ladet berette, at endnu en Del resterer af Præsterne her udi Sjælland, udi Kjøbenhavns, Kronborg, Frederiksborg, Roskilde, Tryggevælde, Kallundborg, Dragsholm og Møens Len, som ikke haver efter vores naadigste Anordning været fornævnte Hr. Lavrits Jonsen behjælpelig for den Skade, han haver lidt af Ildebrand Anno 1639. Hvorfore vi bede Eder og naadigst ville, at I foreholder Præsterne udi forskrevne Len, at enhver efter sin Formue giver hannem noget til Hjælp, paa det han kan komme noget til Rette igjen. Hafniæ den 13. Oktober 1641 ²⁾.

Da han Aaret efter gjorde sin Datters Bryllup med Nabopræsten i Snesere, indbød han Biskop Jesper Brochmand til at deltage i Højtiden ved følgende Brev, der kan

¹⁾ Indberetninger i Geh.-Ark., topograf. Samling, Vordingborg Len.

²⁾ Sjællandske Tegnelser.

tjene som Prøve paa de for hin Tid ejendommelige Bryllupsbreve ¹⁾:

Salutem et benedictionem cum gratiarum actione debita.

Pulchre dixit, qui dixit, tria homini Christiano bona bene esse: 1) Bene nasci, 2) Bene nubere, 3) Bene mori: quæ tria si cui contingant, sat habet hujus vitæ usuræ. Hoc ego considerans filiam meam piam et pudicam Virginem Margaretham Laurentiam, bene (laus æterna Deo) natam, cum in uxorem suam et vitæ sociam Vir Venerandus M. Albertus Samuelis Pastor Sinesoranus elegerit, ut sic et bene nuberet, eam ipsi ante septimanas pauculas desponsari curavi, juxta ipsius postulata honesta a Divina providentia directa, et a me meisque dilectis comprobata, quo sic tandem, quando Deum visum fuerit, ipsi bene mori contingat. Instat ergo jam dies festivitati nuptiali destinatus, 31 Julii hujus, qui incidit in Dom. 8. Trin., Neonymphis hisce sacer futurus. Eam ergo ob causam Reverendam dignitatem Venerandi Mei Episcopi Vigilantissimi obnixè rogo, ut ad tempus præscriptum huc Hammeræ, cum aliis amicis, si per occasionem fieri possit, Dignitas Ven. Episcopi se sistat, et felicem ingressum, feliciorum progressum, felicissimum quoque egressum Conjugii horum a Deo Conjugii hujusce Directore exoptet, et peractis in æde sacra sacris ædes nostras ingrediendo, diem unum et alterum hilaritati convivali se oblectare ne gravetur. Ornamentum certe ex tali Dignitatis Vener. Dñi Episcopi præsentia honorabili Coronæ Convivarum, quos tunc affuturos speramus, erit non exiguum. Quod si a Dignitate Ven. Episcopi impetraverimus, omnia nostra officia ac studia vicissim paratiora sancte pollicemur. Valeat Ven. Dñus Episcopus.

Hammeræ 11 Julij Anno 1642.

Ven. et Dignit. V.

Subjectissimus

Laurentius Jonæ Haningus.

Hr. Lavrits Jensen døde, saa vidt vides, 1645. I sit Ægteskab med Ellen Jørgensdatter havde han i det mindste følgende Børn:

¹⁾ Afskrift i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 3038. 4to.

1. Margrete Lavritsdatter, gift den 31te Juli 1642 med Mag. Albert Samuelson Schrøder, Sognepræst i Snesere.
2. Susanne Lavritsdatter, gift med Eftermanden, Hr. Rasmus Madsen Faaborg.
3. Jørgen Lavritsen Hammer, født 10de Marts 1633 i Hammer, Student ^{20/12} 1652 fra Herlufsholm Skole, under Kjøbenhavns Belejring Regimentssekretær ved Studenterkorpset, Magister ^{21/7} 1663, siden Konrektor ved Kjøbenhavns Skole, Kommunitetsprovst og Professor poeseos ved Universitetet, † ^{13/7} 1683 ¹).
4. Jon Hammer, gik i Herlufsholm Skole, men forlod den 1654, da han ikke egnede sig for Studeringer; hans senere Skjæbne er ikke bekjendt ²).
7. Hr. Rasmus Madsen Faaborg var, som hans Efternavn viser, fra Faaborg, og blev den 7de Maj 1638 immatrikuleret ved Universitetet fra Odense Gymnasium; den 17de Oktober 1639 blev han indskreven til Kommunitetet ³). I Aaret 1641 blev han Rektor ved Ringsted Skole ⁴), og den 2den Juli 1645 ordineredes han til Sognepræst i Hammer og Lundby ⁵). Hans Navn: H. Rasmus Madssøn — findes udskaaet paa Forsiden af Prædikestolen i Hammer, der altsaa er fra hans Tid. Den ældste Kirkebog begynder

---

¹) Ved hans Død udkom der et trykt Universitetsprogram, hvori hans Fader kaldes Hr. Lavrits Pedersen, Præst i Hammer og Lundby; men at Efternavnet her er urigtig angivet, kan ikke være tvivlsomt. Se forøvrigt Thura, Idea hist. lit. p. 179—80. Beckman, Commun. Reg. Havn. hist. p. 132. Rørdam, Studenternes Deltagelse i Kbhvns Forsvar, S. 157. Hundrup, Lærerstanden ved Metrop. Sk. I, 46.

²) Rektor Zach. Lunds Vidnesbyrd ved hans Afgang fra Skolen findes i Kgl. Bibl., gl. kgl. Saml. 1079 Fol. — Den 27de November 1656 indskreves ved Universitetet Joannes Laurentil Hammer fra Helsingør Skole; men om denne ogsaa var en Søn af Hr. Lavrits Jonsen, maa vi lade uafgjort.

³) Universitetets og Kommunitetets Matrikler.

⁴) Ny kirkehist. Saml. III, 456.

⁵) P. Musenil Catal. past. dlæc. Siæl. (Hdskr. i Gl. kgl. Saml. 2990. 4to).

ogsaa i hans Tid, omtrent 1650, og i Aaret 1651 har han afgivet en Beretning om Gaardenes Antal og Ejere i Hammer og Lundby, hvilken findes i Gehejmearkivet¹⁾. En Strid, han havde med Rektoren i Vordingborg om Besættelsen af Embedet som Substitut i Hammer, skal omtales nedenfor. Han oplevede den fordærlige Krig med Sverig, hvis Spor ogsaa findes i Hammers Kirkebog. Saaledes begravede Hr. Rasmus den 17de Marts 1658 Hans Hemmingsen af Ring, der var bleven dræbt af Fjenden, og ti Dage efter Leonhard Christensen af Kylebæks Mølle, der var omkommen paa samme Maade. Denne Egn af Landet var under Krigen Skuepladsen for en Del af »Gjængehøvdingen« Svend Povlsens Bedrifter, og senere (1666) tilskjødede Kongen denne Mand Lundbygaard²⁾.

Hr. Rasmus Madsen var neppe 50 Aar, da han døde. Han begravedes i Hammer Kirke den 15de Februar 1669. I Kirkens Sakristi findes indmuret en Sten, hvorpaa følgende Indskrift læses:

Her hvile vi med vore Smaae,
 Som Gud ved Døden tog os fraa
 Oc før os lod i Veien gaae,
 Du efter kommer, tench derpaa,
 At saa vil Dig oc Dine gaae.
 Naar I end mindst der tencher paa.
 Vor' Been derfor i Fred lad staae,
 Vii tog Dig dog ei mere fraa
 End denne Sted, vi ligger paa,
 At naar Du Dødsens Vei skal gaae,
 Med os Du salig leffve maa.

Erasmus Matthiæ Foburg, Ecclesiarum Hammer et Lundbye Pastor annos [25] et Susanna Laurentii Hammer hoc monumentum sibi et suis erigi curarunt anno 1663. Obiit ille anno 16[69] die [11 Febr.] Hæc anno 16[67] die [8 Julii].

¹⁾ Samlingen »Jordebøger«, Præsternes Sognebeskrivelser fra 1651.

²⁾ Trap, Stat. Beskr. over Danmark. 2 Udg. III, 533.

De indklamrede Tal findes ikke paa selve Mindestenen, men i et Aftryk af samme i Hofmans Fundationer VIII, 472. Om de alle ere rigtige, kan være et Spørgsmaal. Præstens Embedstid synes saaledes at være angiven for lang. Hustruens Dødsaar er vistnok urigtigt. Thi havde hendes Mand overlevet hende i henved to Aar, er det rimeligt, at han havde ladet hendes Dødsdag indhugge i Pladen. I Kirkebogen findes hendes Død ikke anført, men derimod nævnes hun endnu Søndag Septuagesima 1671 som den, der bar et Barn til Daaben.

I sit Ægteskab med Susanne Lavritsdatter havde Hr. Rasmus mange Børn, hvoraf dog en stor Del døde smaa. Følgende kjendes:

1. Abigael Rasmusdatter, gift $13/6$ 1666 med Hr. Carl Torchildsen, Præst i Kallehave (hvis anden Hustru hun var, hans første Hustru hed Elisabeth). Efter hans Død (1675) ægtede hun $10/1$ 1677 Hr. Peder Clausen Nelde, Præst i Førslev og Sneslev.
2. Mads Rasmussen Hammer, blev som Student $21/12$ 1670 indskreven til Kommunitetet.
3. Dorothea Rasmusdatter, begr. $26/3$ 1666. Døde som voxen, da hun ofte tidligere anføres som Fadder i Kirkebogen.
4. Lavrits Rasmussen, begr. $30/8$ 1652.
5. Helvig Rasmusdatter, døbt Søndag Jubilate 1652, baaren af Margrete, Mag. Alberts i Snesere (se foran S. 125.)
6. Lavrits Rasmussen, døbt $16/11$ 1653¹⁾, begr. $2/3$ 1654.
7. Elline Rasmusdatter, døbt $29/11$ 1654²⁾, død som Barn.

---

1) Faddere vare: Mag. Claus Hansen i Vordingborg, M. Peder Clausen i Spjellerup (?), Hr. Peder Mortensen i Haarslev, Hr. Morten Jensen i Jungshoved, Abigael Hr. Kjelds i Kongsted, Hilleborg Søren Clemensens i Vordingborg, Magdalene Povl Upmanns i Næstved, Elisabeth Jacob Hansens ibid.

2) Faddere vare: Mag. Hans Rasmussen i Herlufmagle, Hr. Hans Jespersen i Kjøng, Hr. Kjeld Andersen i Kongsted, Søren Clemensen

8. Jørgen Rasmussen Hammer, døbt $\frac{5}{3}$ 1656¹); blev $\frac{21}{11}$ 1680 Hører ved Sorø Skole, og 1682 Præst i Rudsvedby, døde $\frac{5}{2}$ 1695²).
9. Elline Rasmusdatter, døbt $\frac{22}{8}$ 1658, begr. $\frac{26}{5}$ 1664.
10. Lavrits Rasmussen, døbt ved Paasketid 1660.
11. Christian Rasmussen, døbt $\frac{7}{8}$ 1661³). ($\frac{27}{6}$ 1667 begravedes „Hr. Rasmuses Søn i Hammer“, maaske denne).

I Hr. Rasmus Madsens Tid var det under Forhandling at overdrage Patronatsretten for Hammer og Lundby til Hofpræsten Dr. Johan Didriksen Bartsbjerg. Herom have vi fundet følgende Brev:

Hr. Frederik Reetz at erklære sig om nogle Jus Patronatus og Tiender for D. Johan Dideriksen.

Frederik III. V. s. G. t. Vi bede Eder og naadigst ville, at I med forderligste lader os bekomme Eders Erklæring om efterfølgende Kongetiende og Jus Patronatus til Hammer og Annex Lundby samt Jus Patronatus til Vesteregitsborg og Kongetienden af Rønnebæks Sogn, samt Kongetienden af Nestelsø med andre des Tilliggelse af Bøndergods og andet, saa og om det kan fra Kronen forundes uden nogens Præjudice. Hafnæ d. 26 Juni 1658⁴).

Den Ordning, som her antydes, fik dog, for saa vidt den fuldbyrdes, ikke nogen blivende Betydning, da Dr. Joh. Didriksen snart døde. Men noget senere blev Ham-

i Vordingborg, Dorothea Hr. Peders i Vejle, Margrete Hr. Hans's i Førslev (se foran S. 123), Karen M. Mortens i Hyllested.

1) Fadderne vare: M. Jakob Pedersen i Karrebæk, Hr. Anders Frederiksen i Kvislemark, Niels Eriksen, Ridefoged paa Vordingborg Slot, Erik Jensen, Kornmaaler ibid., Elisabeth Hr. Carls i Langebæk, Karen Hr. Mortens i Jungshoved, Barbara Jens Lavritsens i Præstø, Kirstine Clausdatter i Vordingborg, Christence Hansdatter i Egesborg.

2) Wiberg, Alm. dansk Præstehist. III, 479.

3) Fadderne vare: Hr. Mag. Albert Samuelsen i Snese, Hr. Lydik Ejlersen i Kjøl, Hr. Søren Torchildsen i Rækkende, Karen Hr. Michels i Skjelby, Maria Hr. Hans's i Sværdborg, Sophie Hr. Alberts i Nestelsø, Kirstine Niels Degns i Gunderslev.

4) Sjælandske Tegnelse XXXIV, 607.

mer gjort til et Præbendekald for Sjælands Biskop D. Hans Vandal. I Acta Consistorii for 21de Marts 1666 bemærkes: »Blev underdanigst læst Kgl. Maj.s naadigste Brev givet D. Joh. Wandalino, at maa nyde til Stipendii augmentum det første Præstekald, som vacerer og han begjærer, hvor Hs. Kgl. Maj. eller Universitetet haver Jus vocandi, og skal holde en dygtig Kapellan, naar han det selv ikke kan betjene ¹⁾«. Den første Opfyldelse af dette Tilsagn fik Vandal, som da endnu kun var theologisk Professor, da han den 19de November 1666 aflagdes med Karlslunde og Kagstrup Sognekalds Indtægter. Men efter at han var bleven Biskop (1668), fik han oven i Kjøbet Hammer og Lundby Kald ved følgende Kongebrev, der, som man vil se, er udstedt faa Dage før Hr. Rasmus Madsens Død:

Frederik 3. g. a. v., at eftersom vi os elskelige hæderlig og højlærd D. Johan Wandal etc. efter vores den 1 Martii og 19 Novembr. 1666 udgivne Breve naadigst have forundt Kalslund Præstekald med dets Annex til Auctuarium Stipendii Professorii udi hans Livstid at nyde: da have vi af kgl. Gunst og Naade endnu fremdeles naadigst bevilget og tilladt, saa og hermed bevilger og tillader, at bemeldte D. Johan Wandal derforuden maa ogsaa hans Livstid nyde Hammers Præstekald her i vort Land Sjælland, naar det efter den nuværende Sognepræst ledig vorder, med lige saadan Kondition og Vilkaar, som forskrevne Kalslund og dets Annex hannem af os tilforn naadigst forundt er. Forbyndendes etc. Hafniæ 3 Febr. 1669 ²⁾.

Som Følge af denne for Biskoppen meget fordelagtige, men for Embedet neppe videre heldige Ordning vare de to følgende Præster i Hammer og Lundby da kun Bispens Kapellaner.

8. Hr. Niels Lavritsen (Wedberg) var en Søn af Kaptejn Lavrits Nielsen, der ejede Gaarden Pebering i Nærheden

¹⁾ Om denne Henlæggelse af Præstekald in subsidium stipendii for Professorer se Badens Univ. Journal 1797, S. 187.

²⁾ Sjælandske Registre 27, 365—6.

af Slagelse¹⁾. Om denne kan efter et Andragende, han den 14de November 1660 indgav til Kongen, hidsættes følgende. Da Svenskerne 1658 kom ind i Landet, forlod han sin Gaard og drog ind til Kjøbenhavn for at gjøre sin Pligt og tilbyde Kongen sin Tjeneste. Imidlertid havde han overgivet Gaardens Bestyrelse til Ridefogden paa Antvorskov. »Efter Freden haver Ed. kgl. Maj. mig forlovet at maatte rejse til min Gaard og søge hos bemeldte Ridefoged noget til Livsmiddel, eftersom jeg paa tre Aars Tid intet af Ed. Maj. havde bekommet. Strax beskikker han mig med tvende Mænd, at jeg skulde skifte med mine Børn, og Svenske laa endda paa Stervboen²⁾, saa jeg maatte drage uforrettet til Kjøbenhavn igjen. Og eftersom den store Nød og Trang mig haver tvunget at rejse til Gaarden igjen at skifte med mine Børn efter Loven og vilde bruge Slotsherrens Hjælp at befordre Skiftet og faa noget at leve af af Ridefogden til Livsens fornødent Ophold, bliver jeg ikke aleneste paa min egen Gaard ilde antagen, men med haanlige Ord overfalden af Ridefogden, mens mig nægtes endogsaa baade Værelse og Vaaning der, saa mig vederfares den største Uret, nogen fattig Mand kan gjøres i Verden: først at han forhindrer mig Skifte med mine Børn — thi han er den, det paa Hs. Maj.s Vegne skulde befordre — for det andet gjør han Arrest paa mit Gods«. Den forurettede Mand begjærer derfor, at Landsdommer Jørgen Seefeld og Krigskommissær Otto Powisch maatte beskikkes til Dommere i Sagen³⁾. Dens Udfald kjendes dog ikke.

Hvad nu Sønnen, Niels Lavritsen, angaar, da blev han den 1ste August 1666 ordineret til Skibspræst. 1668 blev han Kapellan i Hammer hos Hr. Rasmus Madsen og forblev

---

¹⁾ Han nævnes i Kirkehist. Saml. 3. R. II, 696—7, som Fadder til et Par af Hr. Ebbe Bruns Børn.

²⁾ Ventelig er hans Kone død under hans Fraværelse.

³⁾ Sjælandske Indlæg 1660 B. i Geh.-Ark.

her et Aarstid efter hans Død¹⁾. Kirkebogen er fra 1ste Januar 1668 til Søndag Septuagesima 1670 ført med en ny og meget smuk Haand, ventelig Hr. Niels Lavritsens. Den 18de Januar 1670 blev han kaldet til residerende Kapellan i Korsør, hvor han forblev til 1674. Om han da er død eller befordret andetsteds hen, kan ikke med Vished afgjøres.

9. Hr. **Lavrits Olufsen Kold**, hvis Efternavn ogsaa skrives: Kaall, Kaald eller Kolde (men ikke Krall, som Wiberg har), laa som Student 1658—9 i Kjøbenhavn under Belejringen og deltog i Stadens Forsvar; han var da Kommunitetsalumnus²⁾. Den 1ste Februar 1670 blev han af Biskop Vandal kaldet til Medtjener i Hammer og Lundby, og ordineret den 22de Febr. s. A. Biskoppens Død den 1ste Mai 1675, hvorved Hammer og Lundby ophørte at være Præbendekald, gav ventelig Anledning til Hr. Lavrits Olufsens Befordring til Sognepræst i Kallehave, som følgende Kaldsbrev viser:

Christian 5 g. a. v., at vi allernaadigst haver tilskikket og forordnet, og hermed tilskikker og forordner Hr. Lavrits Olsen, forrige Kapellan til Hammer, herefter at være Sognepræst til Langebæk i Vordingborg Amt i vort Land Sjælland, i den forrige nu ved Døden afgangne Sognepræst, Hr. Carl Torchildsen, hans Sted. Forbyndes etc. Mecklenborg den 13 Novembris 1675³⁾.

I Kallehave var Hr. Lavrits Præst til sin Død 1685. Han var allerede i Hammer gift med Bodil (Michelsdatter), der efter hans Død ægtede Eftermanden i Kallehave, Hr. Peder Eriksen Greve. I Hammer havde de følgende Børn:

1. Oluf Lavritsen, døbt $^{11}/_{11}$ 1672.
2. Susanne Katrine Lavritsdatter, døbt $^{24}/_{6}$ 1675, begr. $^{14}/_{3}$ 1676.

¹⁾ Musenii Catal. past. diæc. Siæl. (Gl. kgl. Saml. 2990. 4to).

²⁾ Rørdam, Studenternes Deltagelse i Kbhvns Forsvar mod Karl Gustav. S. 160.

³⁾ Sjælandske Registre 29, 722—3.

10. Mag. **Lavrits Gregersen Weile** var født den 2den Juni 1641 i Varde (eller paa Nørgaard i Skjern Sogn). Faderen, Gregers Lavritsen Weile (født 1. Jan. 1609, død 5. Okt. 1644), var da Ridefoged paa Lundenæs; Moderen, Maren Jensdatter Bandsbill fra Varde, blev (1646) efter sin nævnte Ægtefælles tidlige Død gift med Hr. Hans Hansen, Sognepræst til S. Nicolai Kirke i Varde¹⁾. Med sin Tvillingbroder, Jens Gregersen Weile, der siden (1678) blev Lavrits Gregersens Nabopræst i Snese, blev denne 1662 Student fra Ribe Skole. Begge Brødrene maa have staaet i Forbindelse med den i sin Tid som Forfatter bekendte Hr. Jens Pedersen, Sognepræst i Dalum og Sanderum, da der findes danske Vers baade af »Lauritz Gregerssøn Weile« og af »Jens Gregerssøn Weile« i den nævnte Præsts Skrifter »Et nyt Creature, et igienfødt Menneske korteligen og klarligen fremstillet«, Kbh. 1665, og »Et fattigt forandret Rige« Kbh. 1667. — Ventelig har Lavrits Gregersen haft en eller anden Ansættelse, inden han den 10de Februar 1676 blev kaldet til Sognepræst i Hammer og Lundby. Den 11te Juni 1684 erhvervede han Magistergraden ved Københavns Universitet, hvilken Grad hans ovennævnte Broder ogsaa opnaaede to Aar efter.

I de sjælandske Landemodsforhandlinger for 20de April 1681 læses følgende: »Hr. Lydik (Ejlensen) i Kjøng var forordnet af sin Præposito Hr. Frants (Andersen Magleby) udi Toksværd, tilligemed Hr. Lavrits udi Hammer, at antage tvende Børns Værgemaal efter sl. Hr. Albret (Christensen) udi Nestelsø. Men som de begge undslog sig derfra, haver Bispen, efter Præpositi Begjæring, ved sin Skrivelse indkaldt dennem for Landemodet, hvor Hr. Lydik af Biskoppen Formynderskabet ved Lodseddel blev overleveret og formedelst Provstens Intercession blev fri for Mulkt; mens Hr. Lavrits, som ej mødte, blev ej alene sin Lodseddel ved

---

¹⁾ Videre Oplysning om Slægten findes i Saml. til jydsk Historie og Topografi, I, 319 ff. Jvfr. M. Rostoks hdskr. Beskrivelse af Ribe.

Hr. Lydik tilskikket, men og mulkteret paa 10 Rdl., saa fremt han Bispens Brev havde bekommet ¹⁾«. Ved Landemodet den 13de Juni 1683 blev følgende Sag foretagen: »Hr. Lavrits Gregersen i Hammer havde indstævnet Hr. Knud Walter i Nestelsø i Hammer Herred for Tiende oppebaaren af en Gaard i Blangslev. Blev bevist af en gammel Pergaments Tingsvidne, over 100 Aar gammel, at den Jord liggende til Blangslev Gaard ²⁾ hører Hammer Sogn til. Hr. Knud beviste ved Tingsvidne, over 60 Aar gammel, at alle Tiender, Kvægtiender undtagendes, er ydet til Næstelsø Kirke, Præst etc., item Degnetrave til Nestelsø Degn. Og var saaledes Hævd og Argumenter paa begge Sider, saa at den Handel paa en 100 Aars Tid var ikke kommen til endelig Decision. Ingen af Parterne vilde cedere. Hvorfor, eftersom Nestelsø Kald er et meget ringe Kald, saa at Præsten neppelig kan have 4 Pund Korn, og Hammer Kald er et af de principaleste Kald paa Landet, da er begge Kald taget i Betragtning ³⁾, og endelig Hr. Lavrits i Hammer overtalt godvillig in totum at cedere fornævnte Blangslev Gaard til Nestelsø Præst; og skrev derpaa deres Hænder under i Landemodets Protokol ⁴⁾«.

Senere blev Mag. Lavrits Weile Provst i Hammer Herred. Da det 1696 af Landemodet var overdraget ham med nogle tilkaldte Præster at foretage en extraordinær Vurdering af Præstegaarden i Fanefjord paa Møen, men han havde undladt at indkalde alle de i Sagen interesserede til denne Forretning, blev den kasseret af det følgende

¹⁾ Afskrift i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 1171. 4to.

²⁾ Paa denne Gaard boede i en Del Aar Officerer ved det i Vordingborg Amt udstationerede Rytteri. Den 29. Sept 1668 blev Oberst Stedings Lig nedsat i Hammer Kirke — maaske har han boet i Blangslev. Dette var i ethvert Fald Tilfældet med Ritmester Smit, som 1684 stod Fadder til et af Mag. Lavrits Welles Børn.

³⁾ Læsningen af dette Ord beror kun paa Gjætning, da Hdskr. er utydligt.

⁴⁾ Efter Hdskr. i Univ.-Bibl., ex donat. variorum Nr. 4. 8vo.

Aars Landemode, og Mag. Lavrits Weile maatte betale 10 Sldr. som Bidrag til Afholdelse af Udgifterne ved en ny Vurderingsforretning ¹⁾. — Ved sidstnævnte Landemode (10de Juni 1697) havde Mag. Lavrits ogsaa en anden mindre behagelig Sag, som følgende Optegnelse om Forhandlingerne viser:

Rasmus Lavritsen, Slagter i Kbhvn, contra Mag. Lavrits udi Hammer og hans Hustru anlangende deres Vidnesbyrd om et Lammekjøb med Mag. Jens i Snesere. Monsr Flyng, Prokurator udi Roskilde, procederede for Rasmus Lavritsen ikkun aleneste paa det at Mag. Lavrits udi Hammer maatte tilholdes at aflægge sit Vidne efter Indstevning baade for Provsteretten saa og [for] dette vellovlige Landemode. Og som Mag. Lavrits vægrede sig ved at aflægge sit Vidne, som han burde efter Indstevning og Loven p. 106 Art. 7, saa blev ham af Landemodet det paalagt at vidne, hvad han i den Sag om samme Lammekjøb vitterligt var, og det under den Straf, som Loven sammesteds paabyder. Herpaa aflagde Mag. Lavrits sit Vidne ved Ed, at han kunde ikke vidne andet, end som at samme Kjøb var conditional, tilmed aldrig specificeret noget vist Tal, langt mindre det Tal, som præ-tenderedes, sc. 120 Lam. — Prokurator Flyng tilspurgte Mag. Lavrits, om han kunde benegte, at hans Broder jo tilsagde Rasmus Lavritsen sine Tiendelam anno 96, og om Mag. Weile ikke bekom til sig og sin Broder paa Haanden 2 Sl. Dlr., og om han ikke deraf leverede sin Broder den ene Sl. Dlr., som han og annammede paa Haanden paa bemeldte Kjøb. Mag. Lavrits svarede: Tilsagnet skete conditional saaledes, at dersom Mag. Jenses egen Slagter, den han tilforn udi mange Aar havde handlet med, ikke kom, da vilde han unde ham sine Lam, hvorpaa han annammede Penge paa Haanden. Prokurator Flyng begjærede, at Mag. Lavrits's Hustru og maatte efter Indstevningen aflægge sit Vidne udi egen Person, hvorpaa Mag. Lavrits svarede, at hun tilforn for Provsteretten ved Ed sit Vidne havde aflagt. Prokuratoren protesterede,

---

¹⁾ Paludan, Magazin for Lidende II, 1, 27 ff.

at saasom Mag. Lavrits tilligemed sin Kjæreste formedelst Udeblivelse efter Stevningen har foraarsaget Bekostning og Pengespilde, da formoder Rasmus Lavritsen, at Mag. Lavrits bør Skaden at erstatte. Og derpaa begjærede Prokurator skriftlig, hvad for Retten var passeret ¹⁾“.

Om Mag. Lavrits Gregersens præstelige Virksomhed savne vi Efterretninger. Skrifter vides han ikke at have efterladt. Derimod findes i Christentze Friis's Skrift „Sjælens rætte Liggendefæ“, Kbh. 1687, et Æredigt af ham til Forfatterinden. — Paa den store Kirkeklokke i Lundby findes hans Navn i følgende Indskrift:

Støefte mic Peter Jyzen oc Jacob Jeremisen,
Da Danmarks Herre var Kong Christian den Femte,
Som ei Guds Lov oc ei Guds Tieneste forglemte,
Blev denne Klokke støbt oc hengt i Taarnets Favn,
Vor Gud til Ære oc hans Menighed til Gavn.

Anno 1691.

Samme Tid Sogne-Prest Mag. Laurs Gregersen Veile.

Denne Præst blev begravet den 26de Maj 1699. Hans Hustru, der hed Anne, overlevede ham. De havde en Del Børn, men da Kirkebogen paa denne Tid er ført meget skjødesløst og med en næsten ulæselig Haand, er det vanskeligt at finde Rede paa dem. Følgende kunne nævnes:

1. Gregers Lavritsen Weile, født ²⁴/₃ 1675, altsaa før Forældrene kom til Hammer, ⁸/₄ 1696 theol. Kand.²⁾, ²⁷/₇ 1708 Sognepræst i Følleslev og Sørslev, Provst 1730, døde ⁷/₁ 1754. G. m. Susanne Eleonore Langelow.
2. Et Barn, begravet ²¹/₈ 1678.

¹⁾ Afskrift i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 1171. 4to.

²⁾ Fr. Barfod, Danmarks Gejstlighed, 2 Aarg. S. 101. Fødsels- og Kandidatdagen ere formodentlig ny Stil, som Barfod plejer at bruge før 1700 til stort Besvær for alle, og ikke til Nytte for nogen. Gregers Lavritsen Weile skrev et Sørgedigt ved Fru Birgitte Skeels (Grevinde Pasberg, til Gammel-Kjøgegaard og Ørtofte, gift med Knud Thott til Gavnø og Knudstrup) Begravelse ³/₃ 1700; hvilket Digt trykt tilligemed flere andre i samme Anledning forfattede Vers findes i Hjelmstjernes Saml. 621 Fol.

3. Maren Lavritsdatter, født 1679, død s. A.
4. Maria Lavritsdatter, født i Decbr. 1682. $24/4$ 1685 begravedes Mag. Lavritses Barn, formodentlig denne Datter.
5. Maren Lavritsdatter Weile, døbt $21/11$ 1683, døde $23/4$ 1722. Gift 1714 med Niels Lunde (f. 1680, † $9/8$ 1734), Borgmester i Roskilde¹⁾.
6. Margrete Lavritsdatter Weile, døbt $16/11$ 1684, døde $15/12$ 1749. Gift 1724 med Hr. Peder Paludan (f. $31/3$ 1687, † $3/5$ 1753), Sognepræst i Kallundborg og Provst i Arts Herred — Broder til den ovennævnte Niels Lunde²⁾.
7. Elisabeth Kirstine Weile, døbt $13/4$ 1686³⁾.

11. Hr. Lars Nielsen Judichær var født omtrent 1664 i Vamlingebo paa Gulland, hvor hans Fader, Hr. Niels Olufsen Judichær, var Præst (1650—65); Moderen, Anne Nielsdatter Gardea, blev efter sin nævnte Ægtefælles Død gift med Præsten Hr. Jakob Hansen Toftenius i Grøttingbo paa Gulland⁴⁾. Øens Erobring af de Danske 1676 gav Anledning til, at en af Hr. Niels Olufsen Judichærs Sønner, Niels Nielsen Judichær, der havde studeret i Upsala, gik 1678 til Kjøbenhavns Universitet, hvor han fik Kommuni-

1) Gjessing, Jubellærere. II, 1, 344 Tab. og 346—7. Gjessing har dog et urigtigt Fødselsaar for Maren Weile.

2) Paludan, Beskr. af Kallundborg. S. X. Gjessing anf. St.

3) Wiberg formoder, at Hr. Clemens Lavritsen Weile, Præst (1705—28) i Thorstrup og Horne, har været en Søn af Præsten i Hammer. Det er muligt; i saa Tilfælde maa han være født, før Forældrene kom til Hammer. Jeg antager ham dog snarere for en Søn af M. Lavrits Gregersen Weiles i Saml. til jydsk Hist. og Topogr. I, 325 omtalte Fætter, Lavrits Andersen Weile.

4) Lemke, Visby Stifts Herdaminne, S. 130. 425. Nordisk Ugeskrift udg. af et Selskab for en forbedret Retskrivnings Udbredelse, 1837—8. S. 71—2. Lengnick har udgivet en ufuldstændig Stam-tavle over Hr. Niels Olufsen Judichærs Efterkommere. Der var neppe noget Slægtskab mellem denne og den bekendte Søren Povlsen Judichær Gotlænder; men de havde begge Navn efter Gaarden Dommerarv.

tetet¹⁾. Han drog dog efter tre Aars Forløb atter tilbage til Upsala, og blev siden Præst i Stenkyrka paa Gulland (døde 78 Aar gl., den 26 Januar 1735). Derimod var der tre andre af den nævnte Hr. Niels Olufsen Judichærs Sønner, som Tid efter anden, længe efter at Gulland ved Freden i Lund atter var afstaaet til Sverig, drog til Danmark og blev der for bestandig. Den ene, som vi ikke kjende nærmere, blev Kjøbmand; den anden, Ole Judichær, blev fra Kjøbenhavns Skole indskreven ved Universitetet den 15de Juli 1683, fik samme Aar Kommunitetet og tog 1684 Baccalaurgraden; men traadte senere ind i Søetaten, blev Equipagemester ved Holmen og tilsidst Admiral, men døde i en Art Forvisning i Næstved den 29de September 1729²⁾. Den tredie var vor Lars Judichær, som 1686 blev Student fra Kjøbenhavns Skole og samme Aar fik Kommunitetet. Efter at have taget theologisk Attestats blev han den 7de Januar 1690 kaldet til Præst paa Endelave, hvorfra han den 5te Juni 1699 forflyttedes til Hammer og Lundby. 1728 blev han Provst i Herredet og døde 1739, begravet den 18de December. I de sidste 15 Aar af sit Liv havde han sin Svigersøn og Eftermand, Hr. Knud Chr. Sevel, til Kapellan.

¹⁾ Kommunitetets Matrikel. Forf. af Artiklen i Nord. Ugeskrift (Fr. Barfod) har den Notits, at han blev immatrikuleret ved Universitetet 19. Maj 1679.

²⁾ Om hans Hustru og Børn findes Oplysninger i Nord. Ugeskrift a. St. Jvfr. Lengnicks Stamtavle over Mag. Christen Foss's Descendenter. I Gardes Efterretn. om den danske og norske Sømagt II og III findes mangfoldige Efterretninger om Ole Judichær. I samme Værk IV, 633 siges, at han døde $\frac{1}{6}$ 1730. En Søn af ham, Niels Peter Judichær, døde som Kommandørkaptejn $\frac{18}{3}$ 1748 (Garde a. Skr. IV, 648—9). I det i Aar udkomne Tidsskrift for Søvæsen, Ny Række XV, 148 ff. findes »Admiral Ole Judichærs Afsked, et historisk Bidrag, af H. Degenkolv«. Her gjentages den gamle urigtige Angivelse om, at O. Judichær var en Søn af M. Søren Povlsen Gotlænder. Forøvrigt indeholder Stykket ikke selvstændige Studier vedrørende O. Judichærs Afskedigelse, men derimod hans Forsvars-erklæring angaaende de 19 Ankeposter, som hans Fjender fremførte imod ham som Holmens Admiral.

Han var gift med Katrine Elisabeth Span, en naturlig Datter af Admiral Henrik Span til Hørbygaard (f. $17/4$ 1634, † $27/12$ 1694), af hvem hun blev lyst i Kuld og Kjøen, da hun skulde giftes med Hr. Judichær¹⁾. Hun døde i Barselseng med en dødfødt Datter 1718 og blev begravet den 4de Februar. Om de havde haft Børn, før de kom til Hammer, vides ikke; men her fødtes dem følgende (foruden tvende dødfødte 1717 og 1718):

1. Henrik Span Judichær, født $14/7$ 1700, døde i Januar 1758 som Præst i Vollerslev og Gjørslev²⁾.
2. Susanne Kirstine Judichær, døbt $31/7$ 1701. Ved hendes Daab nævnes som Faddere: Eqpivagemester Ole Judichær og Kaptejnlieutenant Niels Toft³⁾. Blev gift med Eftermanden i Embedet (se ndf.).
3. Niels Judichær, døbt $19/7$ 1702.
4. Anne Lisbeth Judichær, døbt $30/8$ 1703. Gift med Hr. Thomas Hansen Borck i Vejle og Vester-Egesborg⁴⁾,

1) Ifølge Gjessings Jubellærere II, 1, 317 skal hun have været en Halvsøster til Stiftsprovst M. Jørgen Karstens i Odense (født $28/7$ 1660), Søn af kgl. Renteskriver Jørgen Karstens og Ane Hansdatter Lyng. Men det er i høj Grad usandsynligt, da Henrik Span først 1677 traadte i dansk Tjeneste (se J. H. Lützen, H. Spans Levnet og Bedrifter, S. 9).

2) Se Worms Lexic. I, 516. (Her gjøres han dog urigtig til en Søn af Admiral Ole Judichær). Nord. Ugeskr. a. St. Wad, Medd. om Dimitt. fra Herlufsholm. S. 85. En haandskreven Ligtale af ham over Christian VI findes i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 1111. 4to.

3) Mon denne ikke skulde være en Halvbroder til Brødrene Judichær? Admiral Ole J. drog flere af sine gullandske Slægtninge til Danmark, hvor han skaffede dem gode Ansættelser (se Nord. Ugeskrift, S. 71). I Gardes Efterretn. om den danske og norske Sømagt IV, 634 kaldes han: Niels Jakobsen Tofte, hvad end mere stadfæster Formodningens Rigtighed, da det er bekjendt, at Judichærernes Moder havde to Sønner i sit Ægteskab med Præsten Hr. Jakob Toftenius.

4) Om sit Levned fortæller Thomas H. Borck i sit $23/2$ 1729 forfattede Vita i Sjælands Bispearkiv følgende: Han var født $31/8$ 1684, Søn af Mag. Hans Th. Borck, Præst i Hvedstrup og Flyng († 1702), og Anne Elisabeth Suhr. Kom 1697 i Roskilde Skoles øverste Klasse, Student 1700, tog 1701 filosofisk og 1704 theologisk Examen.

hvis tredie Hustru hun var; efter hans Død ($12/5$ 1749) levede hun mange Aar i Hammer Præstegaard. Hun døde 1779 i Præstø.

5. Charlotte Henrikke Judichær, døbt $1/6$ 1705, død spæd.
6. Charlotte Henrikke Judichær, døbt $1/6$ 1706. Gift $9/7$ 1755 med „hæderlige og vellærde Mand“ Joen Thorn, Degn i Jungshoved.
7. Hilleborg Katrine Judichær, døbt $9/4$ 1709, begr. $8/12$ 1712.

12. Hr. Knud Christian Sevel var født i Viborg den 1ste Januar 1697, Søn af Stiftsprovst i Viborg og senere i Kjøbenhavn M. Søren Knudsen Sevel († 1720) og Hustru Marie Lavritsdatter Trane († 1711). I Aaret 1716 blev han Student fra Sorø Skole, dimitteret af Rektor Johan Sneedorph. Som Kandidat fik han Lejlighed til at prædike for Frederik IV paa Frederiksberg Slot. Den 15de (ell. 24de) December 1724 blev han kaldet til Pastor Adjunctus hos Hr. Judichær i Hammer, hvis Svigersøn han blev Aaret efter, og ved hvis Død i December 1739 han blev Sognepræst. Da Kirkeinspektionskollegiet ønskede Oplysning om, hvorledes det stod til med Ungdommens Vejledning i Kristendomskundskab, indgav Hr. Sevel efter Opfordring jaf Biskop Hersleb følgende Beretning:

Udj Hammer og Lundbye Meenigheder skeer Catechisation hver hellig dag om sommeren i begge Kirkerne af mig og Degnen; men om Vinteren kand det ikke skee formedelst Kulden, Dagens Korthed, vanskelig sognevei; efterat tienesten

---

Drog 1706 til Arendal for at være Huslærer hos en Kjøbmand, hvor han havde det meget godt og var en Del Aar; opholdt sig siden i mange Aar i Kjøbenhavn, hvor han solliciterede, indtil han endelig $22/11$ 1727 fik Ventebrev paa Vejle og Vesteregesborg Sognekald, naar Hr. Bjørn Mahler ved Døden afgik. I Decbr. s. A. blev han Amanuensis hos Stiftsprovst Mag. Morten Reenberg. Ved Kjøbenhavns Brand 1728 mistede han ikke alene sin Stilling, men ogsaa sin Ejendom. Ikke længe efter blev han dog ved den gamle Præsts Død Sognepræst paa angivne Sted.

er til ende, bliver læst for ungdommen; thi Meenigheden vil ikke blive tilstede; Degnen læser i Byerne om Vinteren, for dend confirmerede ungdom bliver der læst af mig 2 gange om ugen paa de dage, Jeg veed, Jeg kand være frie for andre forretninger; Skoelerne besøger Jeg det meeste, andre forretninger vil tillade mig det.

Hammer d. 18de Maj 1740.

K. C. Sevel.

I Hr. Sevels Tid hjem søgtes Sognene af den forfærdelige Kvægpest, der anrettede saa megen Ulykke. Sygdommen viste sig i Sjælland først i Lundby Sogn; men skjønt dette blev afspærret, lykkedes det dog ikke at hindre Landeplagens Udbredelse ¹⁾).

Om en Visitats, som Biskop L. Harboe holdt den 2den Marts 1753 i Hammer, indsendtes følgende Beretning til Regjeringen: »Hr. Knud Chr. Sevels Prædiken over Col. 1, 20 skikkelig. Her var Ungdommen bunden til visse Ord og Spørgsmaal, hvilket gjorde, at de snart intet kunde svare, eller og vare ganske uvisse. Bøgerne ikke alle i Rigtighed«. Man skjønner heraf, at Biskoppen ikke har været sønderlig godt tilfreds.

Fra Aaret 1759 havde Hr. Sevel som Kapellan Hr. Peder Hjermin, for hvem han med kgl. Bevilling af 10de April 1761 oplod Kaldet. Dog forblev han boende i Præstegaarden i Hammer indtil 1766, da han overgav den til Hr. Hjermin og flyttede til Annexgaarden i Lundby, som Kapellanen hidtil havde beboet. I aarlig Pension af Kaldet nød han 300 Rdl. Han overlevede Hr. Hjermin og døde først 1782 (begravet den 10de September), næsten 86 Aar gl. Gjessing, der mindre rigtigt regner ham blandt Jubellærerne, skrev 1781 om ham: »Han har imidlertid været af saa gode Sinds og Legems Kræfter, at han i Nødsfald

---

¹⁾ Brasch, Vemmetofte. III, 137. Om et Barn fra Lundby, der 2den Søndag efter Paaske 1745 blev døbt i Hammer Kirke, bemærkes i Kirkebogen: »Dette Barn blev døbt i Hammer K. paa Grund af at Lundby formedelst Kvægsygen, som først der udbrød, var afspærret«.

(endog i afvigte Aar) har i Kirken kunnet forrette nogle Ministerialia. Men nu sidste Aar har Sindets Kræfter kjendelig aftaget. Legemet er skrøbeligt, dog ikke senge-liggende¹⁾.

Den 3die Oktober 1725 havde han ægtet sin Formands Datter Susanne Kirstine Judichær, der levede med ham i 45 Aar og blev begravet den 4de September 1770. Provst Jens Hersom i Rønnebæk parenterede over hende. De havde ingen Børn.

13. Hr. **Peder Hjermin** var født den 12te Maj 1728 i Hillerød, Søn af Anders Christensen Hjermin, der var Klokker ved Frederiksborg Slotskirke, og Hustru Barbara Hansdatter. Tolv Aar gammel kom han i Frederiksborg Skole, fra hvilken han 1748 blev dimitteret til Universitetet af Rektor M. Joh. Schrøder. 1749 tog han den filosofiske og 1751 den theologiske Examen. Den 4de Marts 1757 kaldtes han til Kapellan i Lundforlund og Gjerlev hos Hr. Iver Boeslund († ¹¹/₁ 1758); og den 12te Oktober 1759 beskikkedes han til Kapellan i Hammer og Lundby (indsat 1ste Sønd. i Adv. s. A.). Da han var gift, fik han Bolig i Annexgaarden i Lundby, hvor han forblev til 1766, skjønt Hr. Sevel, som ovenfor er bemærket, allerede 1761 havde afstaaet Sognepræsteembedet til ham. Kun 44 Aar gammel døde han 1772 og blev begravet den 10de Juli, ved hvilken Lejlighed Provst Jens Hersom parenterede.

Han var gift med Hedvig Sondral²⁾, der overlevede ham i mange Aar og blev begravet den 29de Maj 1811, 82 Aar gl. Indtil sin Død beboede hun et af hendes Mand paa Hammer Præstegaards Grund bygget Enkesæde. De havde følgende Børn:

1. Iver Boeslund Hjermin, født og død 1760.

1) Gjessing har (Jubell. II, 1, 316—7) meddelt en Biografi af Hr. Sevel, der dog indeholder adskillige Urigtigheder i Aarstallene. Samme-steds er meddelt en Stamtavle over Familien Sevel.

2) Saaledes synes der at staa i Kirkebogen. Wiberg har: Sandal, hvad maaske er det rigtige.

2. Barbara Hjermin, døbt 15 S. e. Trin. 1762 (Fadder: Jfr. Christiane Sophie Hjermin fra Frederiksborg); begr. $7/_{10}$ 1762.
3. Anders Hjermin, døbt $19/_{10}$ 1763.
4. Anne Marie Hjermin, døbt $17/_{4}$ 1766. Gift med en Harboe. Hun var Moderens eneste Arving, da denne døde 1811, og det af hende beboede Hus solgtes.
5. Sophie Magdalene Hjermin, døbt $8/_{2}$ 1771, begr. $14/_{3}$ s. A.

14. Hr. **Frederik Christian Nestius** var født den 9de Marts 1723 i Landet Præstegaard paa Laaland. Hans Fader, Hr. Michel Nestius, en født Tydsker (fra Rygen), var Præst i Landet, Ryde og Aageby († 1747), Moderen hed Elisabeth Innis († 1741). I Aaret 1743 blev han Student fra Nakskov Skole, tog i Juni 1744 filosofisk ¹⁾ og 1746 theologisk Examen, hvorpaa han Aaret efter prædikede for Dimis. Men nu kom der en saare lang Ventetid for ham, indtil han endelig den 12te Oktober 1770 blev kaldet til Kateket ved S. Nicolai Kirke i Kjøbenhavn. Den 3die September 1772 beskikkedes han til Præst i Hammer og Lundby. Ligesom Formanden svarede han aarlig 300 Rdl. til Hr. Sevel, som overlevede ham.

I denne Præsts Tid led Kaldet et ikke ringe Tab, idet han ifølge en kgl. konfirmeret Forening i Aaret 1775 for bestandig overlod de Præstekaldet tilhørende Annex- og Mensalgaarde og Huse ²⁾ til Ejeren af Lundbygaard, Generaladjutant, Major og Kammerherre Caspar Vilhelm Munthe af Morgenstjerne ³⁾, og de fremtidige Ejere af denne Gaard

1) Dän. Bibl. VII, 679. De øvrige Angivelser efter Hr. Nestius's Vita i Bispearkivet og Wiberg, Alm. dsk. Præstehistorie.

2) Om disse se foran, S. 117—8 og 120—1.

3) Da det vordingborgske Ryttergods 1774 blev solgt og deraf oprettedes 12 Hovedgaarde, blev Lundbygaard en af disse, og den ovennævnte Mand blev Kjøber for 34000 Rdl. d. Cour. Hans i Ægteskab med Andrea Petra Katrine Flindt (se Gjessing, Jubellærere II, 1, 366, Tab. III og III, 1, 231) paa Lundbygaard fødte Børn vare ifølge Kirkebogen: 1. Bredo Henrik Otto døbt $12/_{9}$ 1776, begr. $11/_{7}$

imod den Afgift, som af disse Gaarde og Huse hidtil var svaret til Præsten.

Hr. Nestius døde 1782 og blev begravet den 5te Avgust. Den 4de Juni 1773 havde han i Kjøge ægtet Elisabeth Brasch, uden Tvivl en Datter af Forpagter Brasch paa Gl. Kjøgegaard ¹⁾. De havde ingen levende Børn, men en dødfødt Datter begravedes ^{12/5} 1779 ²⁾.

(Fortsættes.)

1778. 2. Christiane Bodille Birgitte, døbt ^{12/7} 1777. 3. Bredo Henrik Otto, døbt ^{6/8} 1778. 4. Johanne Kirstine, døbt ^{1/9} 1779. 5. Helene Elisabeth, døbt ^{26/4} 1781. 6. Henriette, døbt ^{16/1} 1783. 7. Armgott Sophie, døbt ^{29/7} 1784. 8. Petra Botilde Octava, døbt ^{19/7} 1785. (Jvfr. Lengnick, Familien Munthe-Morgenstjerne). Kammerherre Morgenstjernes Efterfølger i Besiddelsen af Lundbygaard var Kammerraad Wiimh, som her havde følgende Børn til Daaben: 1. Sophie Amalie, døbt ^{16/7} 1789 (Fadder: Overauditor Wiimh og Datter fra Bonderupgaard). 2. Johanne Katrine Kirstine, døbt 4 Adv. S. 1790. 3. Peter Lassen, døbt ^{7/6} 1793. 4. Olive Hedvig, døbt ^{16/7} 1802. 5. Andreas Ranøe, født ^{5/11} 1804. (Hr. Wiimhs første Hustru døde i Barselseng med Søn, der døde udøbt 3 Dage gl., og hun begravedes ^{7/6} 1787, 18 Aar gl.).

¹⁾ Fr. Carlsen, Efterretn. om Gammelkjøgegaard. II, 97. 1775 ^{13/11} begravedes Hr. Brasch's liden Søn paa Rønnebæksholm, død i Hammer Præstegaard, ¹/₂ Aar gl. 1777 nævnes som Fadder i Hammer: Jfr. Birgitte Brasch i Præstegaarden.

²⁾ En Slægtning af Hr. Nestius eller hans Hustru var maaske •Lieutenant Lange i Hammer Præstegaard*, der begravedes ^{17/9} 1782, 82 Aar gl.

Anm. til S. 115.

Det Lundby, hvor S. Agnete Kloster havde Gods, var — skjønt det nævnes i Forbindelse med Gods i Hammer Hrd. — dog vistnok Lundby i Tjæreby Sogn i V. Flakkebjerg Hrd. (Jvfr. de ældste danske Archivregistraturer IV, 287—8).

Hammer og Lundby Sognekalds Historie.

(Slutning).

---

15. **Hr. Peder Jakob Homann**, der blev Hr. Nestius's Eftermand som Sognepræst i Hammer og Lundby, er født i Horsens den 15de Oktober 1753, hvor Faderen Peder Homann var Handskemager; Moderen hed Anne Katrine Endelave. 1764 kom han i Horsens Skole, fra hvilken han 1773 afgik til Universitetet. Paa Grund af sin Fattigdom blev han, kort efter at han havde taget Studentereksamen, nødt til at antage en Huslærerplads hos Hr. Holger Sehested til Bjerre i Aale Sogn i Nærheden af Horsens, som Lærer for dennes to Sønner, Jens og Holger. Efter 2 Aars Forløb vendte han atter tilbage til Universitetet, hvor han blev Huslærer for den astronomiske Professor, Etatsraad Christian Horrebows Børn, og 1776 tog han den filosofiske Examen med Laud. 1777—80 var han Alumnus paa Valkendorfs Kollegium. Han studerede Theologi, da han fik Brev fra Biskop Rottbøl i Viborg, at en Præst, paa hvis Kald han af Grev Scheel-Plessen havde faaet Løfte om Succession, var død, saa han maatte skynde sig saa meget som muligt med at faa Attestats, hvis Kaldet ikke skulde gaa fra ham. Han tog da theologisk Embedsexamen den 27de Juli 1779 med Non cont. Men Embedet i Viborg Stift fik han dog ikke, derimod kaldtes han den 13de December samme Aar af Kancelliraad Chr. Haaber til Sognepræst i Vallensbæk ved Kjøbenhavn, paa hvilket

Kaldsbrev han 26de Januar 1780 fik kgl. Stadfæstelse, samme Dag som han prædikede for Demis med Laud. Hans Ordination foregik dog først den 16de Juni 1780, hvorfor han forblev boende paa Valkendorfs Kollegium indtil Maj s. A. Aarsagen til Ordinationens Udsættelse maa have været den, at det samtidig var paa Bane, at han skulde have været Præst i Vorning, Kvorning og Hammershøj i Viborg Stift, til hvilket Embede han endog skal være kaldet den 12te April s. A., uden at han dog modtog det¹⁾.

Kort efter sin Ordination holdt Hr. Homann den 27de Juni 1780 Bryllup i Kjøbenhavn med Magnine Horrebow (født 22de Juni 1759), Datter af ovennævnte Etatsraad, Professor Mathes. & Philos. Mag. Christian Horrebow (som var død den 19de September 1776), og Hustru Anna Barbara Langhorn, der døde den 31te Avgust 1812 i Hammer Præstegaard, 78 Aar gammel²⁾.

Efter neppe at have været to Aar i Vallensbæk kaldtes Homann den 29de Maj 1782 til Præst i Glenstrup i Aarhus Stift; men han kan i det højeste kun være naaet til lige at tiltræde dette Embede, da han allerede den 2den Oktober samme Aar beskikkedes til Sognepræst i Hammer og Lundby. Han er saaledes et mærkeligt Exempel paa, hvad private Forbindelser i de Tider formaaede med Hensyn til Embedsbesættelser. En tre Aars Kandidat med den ringeste Karakter fik et af de største Embeder i Landet, efter at han forud havde havt ikke mindre end tre Kaldelser til Sognepræsteembeder, og det paa en Tid, da mange dygtige Kandidater maatte gaa i en lang Aarrække uden at kunne opnaa Befordring.

I Embedsbogen i Hammer har Homann bemærket:
»I mit Kaldsbrev blev mig i Betragtning af Kaldets Stør-

¹⁾ Medens Homanns Vita i Sjælands Bispearkiv er Kilden til det meste af det foregaaende, omtaler han ikke selv sin Kaldelse til Vorning, som jeg kun kjender fra Wibergs Præstehist. I, 528.

²⁾ Jvfr. Gjessing, Jubellærere, II, 1, 213 Tab. Worms Lex. I, 469—71. III, 366. Erslew, Forf. Lex., Suppl. I, 860.

relse paalagt at svare 100 Rbd. aarlig til en norsk personel Kapellan, navnlig Axel Storm, indtil han paa anden Maade blev befordret. Jeg modtog Præstegaarden i en saa yderlig forfalden Tilstand, at den ikke kunde findes slettere i Landet, hvorfor jeg strax baade med nye Bygninger og Reparationer maatte sætte mig i betydelig Gjæld. Jeg søgte med Grund i Aaret 1786 at blive befriet fra den trykkende Byrde af 100 Rbd. extraordinær Pension (thi jeg maa betale 50 Rbd. aarlig til 2de Enker sc. Mad. Hjermin og Nestius), men jeg maatte taalmodig bære Byrden, indtil Gud i Aaret 1793 d. 18de Okt. befordrede Storm til Evigheden, efter at jeg havde betalt 1105 Rbd. til ham i Pension i 11 Aar og 16 Dage.

Ved sit Ægteskab var Homann Svoger til den bekendte Otto Horrebow, hvis Lærer han i sin Tid havde været. Efter at denne 1793 havde taget theologisk Attestats med Udmærkelse, blev han en af hin Tids radikaleste Forfattere, der ved sit famøse »Religionsblad«, »Jesus og Fornuften«, samt andre Skrifter og Artikler i forskellige Tidsskrifter, efter Evne søgte at gjøre Bibel og Kristendom latterlige. Han besøgte undertiden sin Svoger i Hammer, og synes ogsaa der at have søgt at gjøre Propaganda for sine Anskuelser. Jeg ejer ialfald endnu et Bind af det omtalte »Religionsblad«, som i min afd. Faders Tid fandtes hos en Bonde i Hammer — visselig ikke nogen heldig Almuelæsning. Men forøvrigt maa der vist i Otto Horrebows ældre Aar være foregaaet en stor Forandring med ham. Justitsraad, Godsforvalter O. F. C. Rasmussen, der er bekendt ved sine fortræffelige »Optegnelser om Gisselfeld«, har nemlig meddelt mig, at han, der i sin Barndom oftere selv er kommen i Pastor Homanns Hus i Hammer, flere Gange har hørt af sin forlængst afdøde Stedfader, der var jævnaldrende med Homanns Børn og Omgangsven af disse, at Horrebow i Slutningen af sit Liv (han døde 1823) bittert fortød sin tidligere Optræden, og at han paa sit Forlangende blev tagen til Alters af Homann i Hammer

Kirke sammen med Menigheden. Da Sakramentet var givet Altergjæsterne ved det første Bord, i hvilket Horrebow deltog, blev han liggende paa Knæ for Alteret, uagtet det blev betydet ham, at han kunde rejse sig, og saaledes vedblev han at ligge knælende under hele Handlingen, indtil det sidste Bord med Altergjæster havde fjernet sig.

Angaaende Pastor Homann har Provst Lautrup i Embedsbogen bemærket: »Han skal have været en kristelig, saare retskaffen, mild og venlig Mand, der, om end ikke særlig begavet, dog virkede til Held og Velsignelse i sine Menigheder, hvis Kjærlighed og Agtelse han under sin lange Embedsvirksomhed vidste at erhverve sig«. Alligevel var Tilstanden, hvad kristelig Oplysning angaar, vistnok kun meget ringe i hans Tid i Hammer og Lundby Sogne. Men Tiderne vare dengang onde, og Homanns nærmeste Formænd havde rigtignok ogsaa kun været ganske »daglige« Præster, som Bonden siger, saa der kun var liden Arv fra Fædrene at bygge paa.

Hr. Peder Jakob Homann døde den 22de Februar 1827 efter at have været Præst i 47 Aar. En smuk Ligsten over ham er indmuret i det sydøstlige Hjørne af Hammer Kirkegaardsmur. I de sidste Maaneder af sit Liv havde han haft Hr. Niels Müller, der siden blev gift med hans yngste Datter, til Kapellan (kaldet 8. Decbr. 1826).

Homanns Enke overlevede ham i 14 Aar. Skjønt sygelig og i mange Aar mere sengeliggende end oppe, var hun en i høj Grad livlig og aandfuld Kvinde, der ved sin Sjæls Kraft hævede sig over Legemets Skrøbelighed. Efter sin Mands Død boede hun i Vordingborg, hvor hun ved sin sjældne Aandskraft og sit gudhengivne Sind under et flereaarigt Sygeleje vandt almindelig Agtelse. Hun døde den 29de Juni 1841. I sit Ægteskab havde hun født tolv Børn, nemlig:

1. Anne Barbara Homann, født $\frac{4}{4}$ 1781 i Vallensbæk, gift $\frac{15}{10}$ 1805¹⁾ med Enkemanden Hr. Dionysius

¹⁾ Et Digt i Anledning af Brylluppet findes i Berl. Tid. 1805, Nr 84.

- Windekilde, Præst i Kjæng, der døde $5/12$ 1809. (En Datter af dem: Johanne Dorthea W. er døbt i Hammer $16/4$ 1809).
2. Christian Horrebøw Homann, født $6/7$ 1782 i Vallensbæk, Student 1802 m. Laud. Cand. medic. 1809 H. ill. Distriktslæge i Kragerø 1812. R. af Dnbg. $31/1$ 1813. Død $10/6$ 1860. G. m. Boel Cathrine Bjørn. Hans Søn af samme Navn, der ogsaa er Distriktslæge i Kragerø, blev Æresdoktor i Kjøbenhavn ved Universitetets Jubelfest 1879. En ældre Søn, Peder Jakob H., blev Højesteretsadvokat i Kristiania; efter ham har et Kvarter af Byen Navnet Homannsby.
  3. Peder Homann, født $5/11$ 1783 i Hammer. Blev Kongens Foged i Kjøbenhavn og Etatsraad. G. m. Birgitte Ludvigsen. Deres eneste Barn var Digteren Just Ludvigsen H., der faldt som Premierlieutenant i Slaget ved Isted.
  4. Balthasar Gebhard Homann, døbt $29/12$ 1784.
  5. Christian Ludvig Homann, født $27/1$ 1786, Student 1806 fra Herlufsholm. Cd. theol. $27/10$ 1814 H. ill. Blev Kapellan p. p. i Hagested og Gislinge, og $11/3$ 1817 Præst paa Østerø bl. Færøerne. Døde $21/8$ 1824 i Hammer. I sin sidste Tid, efter sin Hustru Johanne Margr. Kaas's Død, var han sindssyg¹⁾. En Datter af dem, Magnine H., blev $15/4$ 1816 født i Hammer Prstgd.
  6. Agathe Johanne Homann, døbt $21/6$ 1787. Gift $2/3$ 1814 med Kjøbmand Hans Staal i Vordingborg. Hun døde 1876.
  7. Anne Katrine Homann, døbt $30/12$ 1789. Døde ugift $7/1$ 1871 i Albæk Prstgd.
  8. Niels Gottlob Ryberg Homann, døbt $14/10$ 1792. Levede i mange Aar som Urtekræmmer paa Kristianshavn.
  9. Jens Frygtgud Homann, døbt $13/7$ 1794, begr. $12/4$ 1795.
  10. Nikoline Lovise Homann, døbt $17/4$ 1796.

---

¹⁾ I Brammers kirkelige Leilighedstaler findes optaget Tage Müllers (da Præst i Kjæng) Ligtale over C. L. Homann.

11. Jens Frygtgud Homann, begr. $\frac{3}{4}$ 1797, 3 Dage gl.
12. Magnine Homann, født $\frac{21}{12}$ 1801. Gift $\frac{8}{7}$ 1829 med Hr. Niels Müller, der, efter i kort Tid at have været hendes Faders Kapellan, 1828 blev Kateket i Hjøring, 1835 Præst i Øster-Brønderslev og Hallund, 1850 i Albæk og Voer, 1867 R. af Dnbrg., 1873 afsk. i Naade med Pension. Har siden boet i Randers.

16. Hr. Peter Rosenstand Wøldike var født i Sorø den 7de December 1781, hvor hans Fader, Mag. Jeremias Wøldike, siden 1766 var Professor Mathes. & Philos., senere (1787) forflyttet til Kjøbenhavn som Professor i Mathematik ved Universitetet († 1813). Moderen var Sabine Margrete Rosenstand Goiske, Datter af den theologiske Professor Dr. Peter Rosenstand Goiske¹⁾. Neppe 15 Aar gammel blev han ved privat Dimission Student $\frac{18}{10}$ 1796 med Udmærkelse; samme Udfald opnaaede han baade ved sin filosofiske Examen 1797²⁾ og ved den theologiske Embedsexamen den 30te April 1802. Som Student og Kandidat syslede han adskilligt med fysiske Studier og Experimenter under sin Faders Vejledning, og hjalp ham blandt andet med at indrette et Observatorium for Grev Raben paa Aalholm, hvorved hans Haandfærdighed ofte kom ham til stor Nytte. I Aaret 1805 blev han Lærer ved Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og 1811 Skolens Medbestyrer, og da han var en udmærket Latiner, hjalp han den bekjendte Skolemand Michael Nielsen med at hæve denne Skole saaledes, at den i en lang Aarrække var den mest besøgte og ansete i Kjøbenhavn. Da Studenterkorpset 1807 gjenoprettedes, indtraadte han i samme og naaede at blive Premierlieutenant. Den 10de April 1811 underkastede han sig de praktiske Prøver i Prædiken og Katekisation, begge med Udmærkelse. Den 16de Juli 1813 beskikkedes han til Sognepræst i Faaborg og Djernisse, men ordineredes

1) Gjessing, Jubellærere. II, 1, 342.

2) Baden, Univ. Journal. 1797, S. 3. 60. 153.

først den 5te November s. A. I Mellemtiden havde han den 24de August s. A. holdt Bryllup med Dorothea Elisabeth Holst, født 12te Oktober 1782 i Sorø, Datter af Provst (tit. Professor) Christen Møller Holst, der først var Præst i Sorø og senere i Randers († 1803).

Efter 13—14 Aars Virksomhed i Faaborg kaldtes Wøldike den 30te Maj 1827 til Sognepræst i Hammer og Lundby. En af hans Sønner vidner, at han «sled sig halvt op for at sprede det tykke Vankundigheds Mørke, som rugede over Befolkningen her». I hans Tid indfaldt i Aarene om 1831 en ondartet Feberepidemi, der bortrev mange af Egnens Beboere; Wøldikes Hustru, der altid fandt en Glæde i at være til Trøst og Bistand for de fattige og syge i hendes Kreds, udfoldende i denne sørgelige Tid en velsignelsesrig Virksomhed for at staa de mange bi, der søgte Raad og Hjælp i Præstegaarden. Familien her hjemsoget selv af den Sorg at se begge Husets Døtre under Opvæksten at blive vanføre. De bleve derfor sendte til det dengang eneste bekjendte orthopædiske Institut i Lybek, hvor det virkelig lykkedes dem at gjenvinde deres Førlighed, den ene for hele Livet, den anden indtil for faa Aar siden. Men den derved forarsagede Udgift var langt udover Pastor Wøldikes Evne, saa han derved kom i en trykkende Gjæld, der fulgte ham, næsten saa længe han levede.

Den 18de Maj 1839 blev han fra Hammer kaldet til Sognepræst i Taarnby paa Amager, og her virkede han nu de sidste 11 Aar af sit Liv. Det var ham en tung Prøvelse, da han 1846 mistede sin næstældste Søn, en elskelig og haabefuld Yngling, der nys var bleven theologisk Kandidat og døde som Huslærer hos Pastor Peter And. Fenger i Slotsbjergby. Under denne Sorg blev det dog Faderen til Trøst at fordybe sig i Kingos Salmer, som Sønnen hos Fenger, der da syslede med Udgivelsen af dem, havde faaet saa inderlig kjære, en Kjærlighed, der blev ligesom en Arv, han døende efterlod sin Fader.

Skjønt Pastor Wøldike var en meget kundskabsrig Mand, har han dog ingen Skrifter efterladt sig. Sin Ungdomsinteresse for Naturvidenskaben vedblev han at bevare, og alle Fremskridt paa denne Videnskabs Omraade fulgte han med Opmærksomhed, ved Siden af Theologien og Filosofien, hvilken sidste dog i hans senere Aar væsentlig tabte hans Deltagelse, da den mere og mere tonede »den frie Tankes« Flag, medens han selv blev fastere og frejdigere paa Troens Grund.

Den 15de Maj 1850 døde Hr. Peter Rosenstand Wøldike i Taarnby Præstegaard. Provst Lautrup, der blev hans Eftermand i Hammer og senere i Taarnby, har givet ham det Vidnesbyrd: »han var en ligesaa dygtig og nidkjær, som kristeligindet og elskelig Mand, udrustet med mange Kundskaber, men ydmyg og beskeden i Væsen, dog kraftig i Gjærning, jævn i Sæder, men med fin Takt og Følelse«. Hans Svoger, Præsten Chr. Møller Holst fra Magleby og Holtug, holdt ved hans Grav paa Taarnby Kirkegaard den 21de Maj 1850 følgende Tale, som vi hidsætte, da den er kort, og trykt som »Manuskript for Venner« neppe vil være kjendt af mange:

Afsluttet ligger for os et ædelt Menneskes Liv, fuldendt i den Jesu Fred, i hvilken det i næsten syv Gange ti Aar var levet for Guds Aasyn — og ville vi nu samle dets Indhold i een Kjerne, af hvis frodige Udvikling dets mangfoldige Spirer, Blomster og Skud kunne forklares, da ville vi sige, at det var et Kjærlighedens Liv; dog var det ikke kun den Kjærlighed, som i usædvanlig Fylde var ham meddeelt af Naturen, der aabenharede sig til alle Sider i hans rige Virksomhed, men det var den i Jesu Christi Tro gjenfødte Kjærlighed; det var lige saameget Naadens som Naturens Gave. Alt, hvad Frelsen havde omfattet med sin Kjærlighed, maatte ogsaa han elske, og derfor var det ikke en selvvalgt Beslutning, han med Selvfornægtelse udførte, men en dyb Trang i hans Væsen, som han tilfredsstillende, naar han antog sig Alle, saavidt det stod til ham.

Hvormeget denne Kjærlighed udvider Hjerterne, hvorledes den kan rumme Alle, lære vi bedst af sande Christnes lysende Exempler, og af disse har vor kjære Afdøde ikke givet os det ringeste. Man behøvede ikke at tilhøre ham ved Slægtskab eller Venskab, eller at være bundet til ham ved det skønne Baand, som knytter Menighedens Medlemmer til Ordets Tjener, for at nyde godt af hans Kjærlighed; han elskede ethvert Menneske og ydede enhver Bestræbelse sin kraftfulde Understøttelse, hvorved Menneskers Forælding kunde fremmes, saa at de maatte nyde Tilværelsen med større Lyst og inderligere Taknemmelighed mod den himmelske Fader, derfor var han, som kunde fordrage Alt, ogsaa den Uretfærdighed, der vistes ham selv, og kunde tilgive Alt, den varmeste Forsvarer af den ringe Mands Frihed og Ret, og den Fattiges utrættelige Talsmand og Beskytter: han gik ind i fremmede Sorger og formindskede dem, ved selv at bære sin Deel af Sorgens Byrde, og var der en Trang tilstede, som kunde afhjælpes ved Gaver, da gav han efter sin Evne med en Rundhed, som idetmindste er usædvanlig iblandt os. Hans Menigheds Glæde var hans Glæde, dens Sorg var hans Sorg: dens timelige og evige Vel bar han som en Byrde paa sit Hjerte, han vogtede den som en Hyrde, der skulde gjøre Regnskab for Sjælene — og det er aabenbart for Gud, og det er ikke skjult for os, der vare saa lykkelige at staae ham nær i Livet, hvorledes han, dersom Nogen gav Forargelse, da krævede sig selv til Regnskab i Lønkammeret, om han ingen Leilighed havde forsømt, ingen Naadegave havde ladet ubrugt, ved hvis betimelige Anvendelse den Vankundige kunde været oplyst, den Vildfarende være ført paa den rette Vei: jo mere han elskede Alle i Gud, desto udtømmeligere blev hans Kjærlighed mod sine Egne; ifølge Naturens Lov maatte den jo ogsaa udstraale den største Varme i den nærmeste Kreds: ind i denne vidste han at drage mangfoldige Venner, og han betragtede Alt, hvad Gud forundte ham, som om det ogsaa tilhørte dem: ja! i Venskab var han saa trofast, at han vilde have anset det for et Forræderi, om han ikke havde følt den inderligste Velvillie mod alle dem, som vare hans Venner dyrebare.

Det er en gammel Klage, at det Gode ikke finder sin Løn i denne Verden; men denne Klage skal ikke fornyes idag, thi Gud være lovet, hans Kjærlighed blev i Livet paaskjønnet, og Budskabet om hans Død har fjernt og nær fremkaldt baade Taknemmelighedens og Sorgens Taarer, hans Kjærlighed velsignes af mange ædle Mænd og Qvinder; og det maatte være saaledes, thi han søgte aldrig egen Ære, han tænkte slet ikke paa at ville være deres Beskytter og Velgjører, som han antog sig: vore Sønner nærmede sig ham med samme Tillid som vi, deres Fædre, og de følte sig aldrig forlegne ved hans høie Alder, hans store Erfaring, hans mange Kundskaber, thi i Omgang med de Unge var han saa vennehuld, at de under den gjensidige, fortrolige Meddelelse ligesaa meget syntes at give som at modtage, derfor elskede de ham, som om de hunde være hans egne Børn, eller som om han var deres jevnaldrende Ven: jeg hører endnu, hvorledes en ædel Yngling, hvis brystne Øie det for ikke længe siden blev min tunge Lod at tillukke, beder mig at bringe ham sin Afskedshilsen, og velsigner ham paa Dødslidelsernes Leie. — Selv vandrede jeg som faderløs i den farlige Ungdoms-Alder, og jeg skylder hans Raad og Veiledning mere, end han selv formodede, mere, end min Tunge kan udsige; men jeg skulde vist ikke nævne mig selv, dersom han ikke havde været det Samme for mangfoldige Andre, som ikke idag kunne tale ved hans Baare, det er i disses Navn, som i mit eget, jeg føler Trang til at bringe ham et Taksigelses-Offer.

Dog er det ikke vor største Trøst, at hans Kjærlighed er bleven paaskjønnet af Unge og Gamle, nei, det er vor store og sande Trøst af Guds Ord at vide, at „Kjærlighed aldrig affalder“, men varer ved, selv da, naar alt andet Stort og Herligt omskiftes, naar Troen gaaer op i Beskuelse, og Haabet i salig Vished, thi den Kjærlighed, som levede i ham, finder Naade i Himmelen; det var af Frelseren, han havde lært at elske!

Af Guds Godhed havde han modtaget fortrinlige Evner og Gaver: ogsaa han kunde tale til Guds Ære i Aandens Lys og Kraft, men „de prophetiske Gaver“, siger Apostelen,

„skulle afskaffes“: ogsaa ham var det forundt at kunne tale med Tunger, at kunne gribe Menneskene i Stemningen, saa de maatte føle sig tillaede i deres eget Maal, advarede, trøstede, opbyggede; „men Tungemaal skulle ophøre“: ogsaa han havde Kald til videnskabelig Forskning og var prydet med mangesidig Kundskab, som han troligt anvendte til Guds Riges Forherligelse, men „Kundskab skal afskaffes“ — kun Kjærligheden bliver. Derfor maa Himmellivet, saavidt vi kunne dømme, for ham være rigt og saligt: han lever nu i Beskuelsen, lever i sin Frelzers Kjærlighed, lever i Nydelsen af det, som han længe havde haabet, og vi endnu forvente; han lever ogsaa i Nydelsen af deres Kjærlighed, som han her havde elsket, og som ere hjemgangne før ham, af hvilke Adskillige vare unge af Aar og tildeels ved ham — saavidt Gud bruger Mennesker i sin egen Gjerning — bestyrkede i den Tro, i hvilken et Menneske retfærdiggjøres, bestyrkede i Kjærlighed til Alt, hvad der er sandt og ædelt, reent og elskeligt. De have og eie Dig nu, Forklarede! som Aander kunne have og eie hverandre: vi have og eie Dig ogsaa i et uforvisneligt Haab; og Dit Minde skal være os saa helligt og styrkende, som en ædel og kjærlig Sjæls Minde kan være for dem, som under det nærværende Livs Strid søge Evighedens Fred. Amen!

Wældikes Hustru overlevede sin Ægtefælle i sex Aar og døde den 19de Maj 1856 hos sin yngste Søn i Taarnby Skole. Deres Børn, alle fødte i Faaborg, ere:

1. Sabine Margrethe Wældike, født $7/9$ 1815, mangeaarig Lærerinde i de levende Sprog, lever ugift hos sin Broder i Haagerup Prstgd.
2. Sofie Amalie Wældike, født $29/11$ 1817, bestyrede i mange Aar sin ældste Broders Hus og lever endnu hos denne i Kværndrup.
3. Jeremias Wældike, født $5/6$ 1819, Sognepræst i Kværndrup, bekendt som Pomolog.
4. Christen Møller Wældike, født $16/9$ 1821, Student 1838 m. Laud. fra Vordingborg Skole; udmærket ved 2den Ex. Cand. theol. $13/1$ 1845 Laud. Døde $27/3$ 1846.

5. Marcus Thomas Wøldike, født 1826, Sognepræst i Brahetrolleborg og Krarup, samt Provst i Salling Herred.

17. Hr. **Jørgen Hjort Laurup** er født i Kjøbenhavn den 28de Marts 1798. Hans Fader, Kancelliraad Christian Nicolai Laurup, var Bogholder ved den kgl. Enkekasse († ^{12/12} 1817), Moderen hed Dorothea Katrine Knoph († i Kjøng ^{28/2} 1835). Fra sin Barndom af udmærkede Laurup sig ved en overordentlig Lærelyst og en samvittighedsfuld Flid. Hans Forældre førte et rigt og selskabeligt Hus, men denne Omstændighed hindrede ham dog ikke i med den største Omhu og Udholdenhed at passe sin daglige Læsning, og da han desuden besad meget gode Evner, saa kom han snart til i sin Kreds at staa som et ungt Menneske, af hvem man kunde vente noget ualmindeligt. Den Lejlighed, han i Hjemmet havde til at se mange Mennesker, benyttede han til at erhverve en større Menneskekundskab, end ellers er sædvanlig hos de unge, ligesom han tidlig tilegnede sig den dannede Omgangstone og en Lethed i at omgaas de forskjelligste. Som den velhavende Mands Søn nød han med sine Brødre privat Undervisning hjemme, og blev i Aar 1815 dimitteret til Universitetet af daværende theologisk Kandidat (siden Præst i Uby ved Kallundborg) J. Ph. H. Beck.

Efter hæderlig at have bestaaet Examen artium, tog Laurup Aaret efter 2den Examen med Udmærkelse og begyndte derpaa at studere Theologi. Imidlertid indtraadte der en betydelig Forandring i hans udvortes Forhold, idet hans Fader ved uheldige Spekulationer mistede hele sin Formue og døde kort efter, hvorved Familien fra Rigdom og Overflod saa sig henvist til højst indskrænkede Vilkaar. For Jørgen Laurup blev dette Omslag dog maaske snarere til Gavn end til Skade. Vel maatte han forlade det smukke Studereværelse, han havde haft i sin Faders Gaard, og flytte ind paa et beskedent Kammer paa Regensen. Men sine Kundskaber og sin Arbejdslyst tog han

med sig. Jo mere han fordybede sig i det theologiske Studium, desto mere følte han sig tiltalt deraf. Mange Tvivl og Spørgsmaal, der tidligere havde paatrængt sig ham med Hensyn til Religion og Kristendom, fandt efterhaanden deres Løsning for ham ved et stedse fortroligere Bekjendtskab med den kristelige Aabenbaring i dens sande bibelske Skikkelse og ved en grundigere Indsigt i den kristelige Kirkes og Kirkelæres historiske Udvikling. J. P. Mynsters Prædikener, som han hørte med samme Regelmæssighed som Professorernes Forelæsninger, bleve dog af særlig Betydning for ham med Hensyn til hans kristelige Udvikling og kirkelige Stade.

Lautrup blev en gammel Academicus, inden han tog theologisk Attestats. Det var dog ikke af Mangel paa Flid, thi i den Retning var han vanskelig at overtræffe, men fordi han stillede Fordringerne til sig selv saa højt, at han havde været mange Medstuderendes Vejleder til den theologiske Examen, inden han selv indstillede sig. Da saa endelig Dagen kom, den 20de Juli 1824, blev Udfaldet jo ogsaa glimrende, da han opnaaede den sjeldne Karakter: Laudabilis et quidem inprimis egregie, og Professorerne kunde næsten ikke finde Ord nok til at udtrykke deres Berømmelse over ham. Da han nogle Aar efter (24. Avg. 1827) underkastede sig de praktiske Prøver, blev der ogsaa for disse tilkjendt ham Karakteren egregie. Som Kandidat fik han strax Plads paa Borcks Kollegium, hvor han laa i fem Aar, især sysselsat med Manuduktion af theologiske Studenter. Her begyndte han ogsaa sin Forfattervirksomhed med nogle latinske Disputatser over theologiske og filosofiske Emner.

Den 2den Juni 1830 blev Lautrup kaldet til Præst i Kjæng i Hammer Herred, og Aaret efter ($\frac{23}{6}$ 1831) ægtede han sin forlovede, Katrine Sofie Testmann (født i Kjøbenhavn $\frac{3}{2}$ 1808), Datter af Kammerraad Johan Christoffer Testmann, Toldkasserer paa St. Croix. Lautrup gik til sin præstelige Gjerning med stor Lyst og nærede uden

Tvivl ikke ringe Forventning om, hvad hans Forkyndelse skulde udrette, noget som ogsaa synes at fremgaa deraf, at han allerede 1833 udgav en Samling trykte Prædikener, der 1836 efterfulgtes af et Bind Lejlighedstaler. Imidlertid turde det være et Spørgsmaal, om hans Prædikemaade ret egnede sig for en Landsbymenighed. Vist er det i alt Fald, at flere savnede det jævne og enfoldige i den, ligesom hans Foredrag ikke var heldigt, medens han derimod var en god Kateket. Hans personlige Færd, der var i høj Grad hæderlig, hjælpsom og uegennyttig, maatte imidlertid skaffe ham baade Yndest og Anseelse. Den 11te Septbr. 1838 blev han beskikket til Provst for Hammer og Tybjerg Herreder — en Virksomhed, der laa godt for den flittige, humane og arbejdsdygtige Mand — og den 30te Juli 1839 kaldtes han til Sognepræst i Hammer og Lundby. Medens han var her, modtog han en Række Vidnesbyrd om sine overordnede Tillid, idet han under 26de Marts 1842 beskikkedes til Medlem af Amdsraadet for Præstø Amt; den 18de September 1843 dekoreredes han med Ridderkorset; den 30te Juli 1846 udgik der Befaling til ham om at møde som gejstlig deputeret ved Roskilde Stænderforsamling, da Biskop Mynster paa Grund af Sygdom var hindret i at give Møde; og endelig blev det 1849 tilbudt ham at blive Biskop i Ribe, hvilket han dog afslog. En tung Familie-sorg kastede dog en Skygge over hans ellers lykkelige Liv i Hammer, da han under meget sørgelige Forhold mistede sin eneste Datter, en lille Pige paa 6—7 Aar, der, medens de ellers saa overordentlige omhyggelige og kjærlige Forældre vare paa et Besøg i Nabolaget, faldt i en Kjedel med kogende Vand, hvilket voldte hendes Død efter svære Lidelser. Laustrup bar dog denne tunge Tilskikkelse med en stor Gudhengivenhed; kun blev han fra den Tid mere stille og indadvendt.

I Besørgelsen af alt det ydre i Embedets Gjerning var Provst L. en overordentlig akkurat Mand, hvad hans Embedsbøger noksom bære Vidne om, og Sognets Anlig-

gender ledede han med stor Indsigt og Dygtighed. Hvor det gjaldt det almene Vel, var han altid til Rede med Raad og Daad. Den ny Tid paa det religiøse og politiske Omraade havde han derimod Vanskelighed med at finde sig til Rette i, og den Opvækkelse, som nærmest ved Paavirkning af troende Lægmænd fra andre Steder begyndte at fremspire i Hammer Sogn i hans Tid, saa' han ikke paa med noget gunstigt Blik. I Aarene 1844—46 havde han sine Børns Lærer, Cand. theol. Hans Jacob Peter Dorph Paludan (nu Sognepræst i Vestenskov), som ordineret Medhjælper i Præsteembedet.

Den 21de Juli 1850 blev Lautrup kaldet til Sognepræst i Taarnby paa Amager, hvor han ligesom i Hammer efterfulgte sin Ven Pastor Wøldike. Medens han var her, indtraf 1853 Koleraepidemien, der hjemsøgte Taarnby Sogn paa det forfærdeligste. Under de sørgelige Forhold udfoldede Lautrup en i høj Grad opofrende og anstrængende Virksomhed, da ikke alene Præstens under disse Forhold saa svære Gjerning i den store Menighed hvilede paa ham alene, men ogsaa Sognets Anliggender vare betroede til hans Styrelse. Selv blev han, skjønt han fra Morgen til Aften færdedes blandt døende og Lig, kun let berørt af Sygdommen, men efter at denne i det væsentlige var standset, blev hans ældste Søn, der med uforfærdet Mod havde staaet sin Fader bi, medens Koleraen rasede, bortreven af en ondartet Tyfus, der fulgte efter den anden Landesot.

Da Biskop Monrad under det ørstedeske Ministerium af politiske Grunde var bleven afskediget fra Bispeembedet for Laaland og Falster, blev Provst Lautrup den 6te Oktober 1854 kaldet til hans Eftermand og indviet 2den Juledag s. A. (samtidigt med Biskop Laub til Viborg) af Biskop Martensen i Frue Kirke i Kjøbenhavn. Det var ikke uden Betænkelighed han gik til det ny Embede, da Stemningen blandt Stiftets Præster overvejende havde været for den afgaaede Biskop; imidlertid vandt Lautrup dog snart Indgang ved sit milde og elskværdige Væsen og ved den

store Fordringsløshed og uegennyttige Forekommenhed, der kjendtes i al hans Færd. Selv befandt han sig meget vel i sin ny Gjerning; men hans Virksomhed i den blev kun kortvarig; thi allerede den 11te Juni 1856 bortkaldtes han ved Døden efter et kort Sygeleje.

I sin sidste Tid havde Biskop Lautrup med Flid arbejdet paa Udgivelsen af en Række »Betragtninger over Erindring, Gjenkjendelse og Gjenforening efter Døden«, et Emne, som forøvrigt i mange Aar havde sysselsat ham. Skriftet udkom først efter hans Død, men da ledsaget af en med stor psykologisk Finhed og Troskab udarbejdet Levnedsskildring af den afdøde, forfattet af hans mangeaarige Ven, Professor, Dr. theol. C. E. Scharling.

I Ægteskabet med sin ovennævnte Hustru, der endnu lever som Enke i Kjøbenhavn, havde J. H. Lautrup følgende tre Børn:

1. Johan Sofus Lautrup, født i Kjøng $22/4$ 1833. Forsøgte at gaa den studerende Vej; men da det ikke vilde lykkes, kom han paa et Kontor. Døde $27/9$ 1853 i Taarnby. (Se D. Kirketid. 1853, S. 778).
2. Christian Lautrup, kom 1851 i Skibsbyggerlære, og er nu Skibsbygmester i Kbhvn.
3. Anna Emilie Thora Lautrup, født $19/10$ 1837 i Kjøng, døde $9/1$ 1844 i Hammer.

Til Lautrups Eftermand i Hammer og Lundby udnævntes den 25de September 1850 Dr. theol. Hans Christian Rørdam, hidtil Sognepræst for Michaelis Menighed i Fredericia og Annexet Eritsø. Af denne min uforglemmelige Faders Livsgjerning forbeholder jeg mig — om Gud vil — ved en anden Lejlighed at meddele en udførligere Skildring.

Anmærkninger.

1. Det bliver nok et Spørgsmaal, om den S. 119 nævnte Hr. Rasmus ikke maa udgaa af Rækken over

Sognepræsterne i Hammer. I Roskilde Landemodesakter for 1566 anføres nemlig „Hr. Rasmus i Vejle“ som advarende Exempel paa, hvor utilbørligt det var, naar nogen Præst „handler umiddeligt med nogen Enke, som han finder for sig“ (Ny kirkeh. Saml. II, 489). Men i det anførte Aar og længe efter var Hr. Lavrits Jørgensen, Sognepræst i Hammer. Hr. Rasmus kan altsaa aabenbar ikke være kommen fra Vejle til Hammer. Snarere er det rimeligt, at han har været Kapellan i Hammer og derfra 1565 er kaldet til Sognepræst i Vejle og V. Egesborg.

2. Om Hr. Nestius's Ægteskab (S. 143) har Hr. Lærer A. Petersen i Valløby velvillig meddelt følgende efter Kjøge Kirkebog:

Den 9de (ikke 4de) Juni 1773 blev Hr. F. C. Nestius fra Hammer ægteviet hjemme i Huset til Jomfru Elisabeth Brasch paa Gl. Kjøgegaard. Hun var en Datter af Otto Christian Brasch, Forvalter og Forpagter paa Gl. Kjøgegaard, og Hustru Charlotte Elisabeth Bartholdy, og blev døbt i Kjøge Kirke $26/_{11}$ 1740. Fadderne vare ved denne Lejlighed: Fru Schoutbynachtinde Ulfeld bar, Frøken Adeler stod hos; Andreas Melchior Glyckstadt i Storeheddinge, Peder Brasch smst., Abraham Brasch paa Gl. Kjøgegaard og Jomfru Ingeborg Jacobsen. Der tilføjes, at Moderen ikke vilde lade sig introducere. Ovennævnte Otto Chr. Brasch blev $11/5$ 1744 begravet i Kjøge Kirke; hans Enke blev anden Gang, $20/5$ 1745 paa Gl. Kjøgegaard, ægteviet til Abraham Brasch, Birkedommer ved Gl. Kjøgegaards Birk og Forvalter paa Gl. Kjøgegaard, der blev begr. $12/5$ 1759 i Kjøge Kirke. Hun døde 1786 i Storeheddinge, 76 Aar gl., og blev $3/3$ s. A. begr. i Kjøge Kirke.

3. Som et Kuriosum fra Provst Lautrups Tid kan følgende Dom meddeles:

Dom i Sagen Kammerherre, Stiftamtmand Baron Bretton, contra Districtsprovst Lautrup, Ridder af Dannebrog i Hammer.

Under nærværende Sag søger Citanten, Kammerherre, Stiftamtmand Baron Bretton, Indstævnte Districtsprovst Lautrup,

Ridder af Dannebrogen i Hammer, til Betaling af 12 Rbd. 3 Mk. for et Exemplar af den af Citanten udgivne chronologiske Samling af Anordninger m. m. vedkommende Fattig-, Skole- og Veivæsenet og et Exemplar af hans System over samme Materie første Deel, paa hvilket Værk Indstævnte har subscriberet, samt til Betaling af Renter af bemeldte Beløb fra Dato af Klagen til Forligelses-Commissionen indtil Betaling skeer og til Udredelse af Processens Omkostninger.

Indstævnte har paastaaet Frifindelse paa Grund af at Værket ikke er udkommet eller leveret til den i Subscriptionsplanen bestemte Tid, formedelst hvilken Omstændighed han anseer sig løst fra sin Forpligtelse til at modtage og betale det.

Naar Indstævnte tillige har anført, at Værket er blevet langt mere volumineus, end Subskribenterne ifølge Indbydelsen kunde vente, har han ikke derpaa villet støtte sin Paastand om Frifindelse, men kun tilkjendegive, at Billighedsgrunde, som i Almindelighed bevæge Subskribenter til at modtage for sildig udkomne Værker, ikke in casu ere tilstede, og at han derfor har fundet sig foranlediget til at fordre Spørgsmaalet om sin Forpligtelse til at modtage Værket afgjort efter den strænge Ret.

Citanten formener, at der efter Subskriptionsplanen ikke paahviler ham nogen Forpligtelse med Hensyn til Tiden, paa hvilken Værket skulde udkomme, og hvad derom anføres kun kan betragtes som en Underretning til Subskribenterne, og iøvrigt har han bemærket, at han forsætlig har ndsat Systemets Udgivelse for deri at kunne optage en med Hensyn til Fattigvæsenet nys udkommen Anordnings Bestemmelser, hvorimod den chronologiske Samlings Udgivelse er bleven forsinket af Mangel paa Papir.

Citanten kan imidlertid ikke gives Medhold i, at der med Hensyn til Tiden for Værkets Udgivelse ikke skulde paaligge nogen Forpligtelse. Det hedder navnlig i Planen, at Værket vil udkomme i Oktober eller November, ligesom det ogsaa hedder, at Prisen vil blive 6 Sk. pr. Ark. Begge Dele maa ansees som bestemte Tilsagn, og i begge Henseender paahviler der Citanten Forpligtelser. Endskjøndt

deraf følger, at en Subskribent ikke er forpligtet in infinitum, kan det paa den anden Side ikke heller antages, at enhver nok saa kort Overskridelse af Tiden, og selv naar denne er i hans Interesse, berettiger til at træde tilbage, hvorimod denne Ret først indtræder, naar Værket forsinkes i saa lang Tid, at Subskribenternes Ret i en væsentlig Grad er krænket.

Dette stemmer ogsaa med, hvad der er oplyst ved den fremlagte Attest fra tvende kiøbenhavnske Boghandlere, hvori det hedder, at Bøger, saavel andetsteds som i Kiøbenhavn, i de allerfleste Tilfælde udkomme efter den Tid, som i Planen er lovet.

In casu kan Contracten ikke ansees at være krænket i saa væsentlig Grad, at Subskribenterne skulde have Ret til at træde tilbage, derved at Værket, som er af temmelig betydeligt Omfang, er udkommet nogle faa Maaneder efter den ved Planen lovede Tid, og dette saa meget mindre, hvad Systemet angaaer, som Udsættelsen maa ansees at have været i Subskribenternes Interesse. Det er heller ikke af Indstævnte anført, at han desformedelst har været foranlediget til at anskaffe sig andre Værker eller havt andet materielt Tab, hvorfor ham burde tilkomme Erstatning.

Indstævnte vil derfor være at tilpligte at betale de førstnævnte 12 Rbd. 3 Mk. med lovlige Renter fra Klagens Dato 12 August f. A., indtil Betaling skeer.

Processens Omkostninger ville efter Omstændighederne være at ophæve. Det anordnede stemplede Papiir er under Sagen forbrugt.

Thi kiendes for Ret: Indstævnte Districtsprovst Laurtrup, Ridder af Dannebrog i Hammer, bør at betale til Citanten Kammerherre, Stiftamtmand Baron Bretton 12 Rbd. 3 Mk. med lovlige Renter fra 12 August f. A. af at regne, indtil Betaling skeer. Processens Omkostninger ophæves. — Det Idømte udredes inden 15 Dage efter Dommens lovlige Forkyndelse under Adfærd efter Loven.

Saaledes dømt og afsagt inden Vordingborg søndre Birks Ret den 15 Januar 1845.

Oxenbøll.

Til Forklaring af denne Sag kan det bemærkes — hvad ældre Præster ville erindre — at Brettons Saml. af Anordninger langt overskred det formodede eller vel endog angivne Omfang, hvorfor mange vare misfornøjede med at skulle betale den høje Pris for dette Værk. Rimeligvis har Laurtrup ikke saa meget af Hensyn til sig selv som til mange andre Subskribenter blandt Præsterne, der havde ringere Raad end han, forsøgt, om man kunde slippe fra Subskriptionen.

4. I Berl. Tidende for 4. Juli 1863 læses følgende Beretning om Udgravning af en „Jættestue“ i Hammer Sogn, som maaske kunde fortjene Plads her som et lille Bidrag om just ikke til Sognekaldets saa dog til Sognets Historie.

„Ved Veien, som fører fra Hammer til Ring, i Hammer Sogn, Præstø Amt, ligger en mægtig Langdysse, som i disse Dage er bleven undersøgt; det har viist sig, at der i dens østlige Ende ligger en Jættestue, som er 9 Alen lang og 2 Alen høi, og har mod Øst en usædvanlig lille Indgang, kun $2\frac{1}{2}$ Alen lang. Det egentlige Kammer, som bestaaer af 12 Sidestene, og har været dækket med 5 Dækstene, var fyldt med Jord, og $\frac{1}{2}$ Alen fra Bunden forekom ubrændte Skeletter af Mennesker, der for Størstedelen vare begravede i en siddende Stilling langs Sidestenenene; Ligene vare iøvrigt tæt ompakkede med flækkede Stene og smaa, ildskjørnede Flintstene; mærkelig var den Uorden, hvori de forskjellige Knokler forekom, hvilket deels maa hidrøre derfra, at Jorden i Tidernes Løb er sunken sammen, deels er en Følge af, at de i Gravkammeret senest indsatte Lig have været nedlagte, uden at der er blevet taget noget Hensyn til de forudindsatte Lig. Ved hvert Lig forekom Skaar af Leerkar, der vare i den Grad ødelagte, at det trods alle Bestræbelser kun lykkedes at faae samlet Stykkerne til to nogenlunde hele Kar, der ere forsynede med smaa Øren og prydede med de for Steenalderen karakteristiske, indridsede Ornamentter. Heldigere var man med Hensyn til Udbyttet af Flintredskaber; heraf maae fremhæves 6 smukke Smalmeisler, flere Kiler, og blandt disse sidste maa især mærkes en lille udhugget Flise af en smukt sleben Kile, som er blevet tilhugget i den ene

Side som en Slags Skraber; endelig en Mængde Flintflækker af forskjellig Størrelse og Form. Det skønneste Stykke var dog en Hammer af Serpentinsteen med Hul i Midten og en ophævet Kam paa Banen. Omendskjendt der forekom over hele Kammeret en stor Mængde Ravperler, lykkedes det dog kun at redde 6 saadanne, da de som oftest vare i den Grad opløste, at der kun var en gul Stribe i Jorden tilbage af dem. Langdyssen var 54 Alen lang og 26 Alen bred og havde paa Midten fra Øst til Vest en lang og smal Række Stene. Det er sjeldent at støde paa Jettestuer i denne Slags Høie, der i Almindelighed omslutte eet eller flere mindre Gravkamre“.

Sognedegne i Hammer og Lundby.

For at støtte de latinske Skoler og skaffe de fattige Skoledisciple det nødvendige til Livets Ophold, blev det i Kirkeordinansen bestemt og siden ofte indskjærpet, at de Sogne, som laa i Nærheden af Kjøbsteder, skulde have Degne fra Skolerne, det vil sige, at Hørerne og de ældre Disciple skulde forrette Degnetjenesten og oppebære Degnelønnen i de omliggende Sogne¹⁾. Paa denne Maade vare Hammer og Lundby Sogne blevne henlagte til Vordingborg Skole. Da Afstanden imidlertid, navnlig for Hammers Vedkommende, var saa stor, at Skoledisciplene ikke uden alt for stort Afbræk i deres Skolegang til Stadighed kunde forrette de Pligter, som paahvilede en Degn, saa ansattes her en »Subdegn« eller »Underdegn«, der i det væsentlige forrettede Degnens Embede mod at yde en Pens eller et fast aarligt Beløb i Korn til vedkommende »Skoledegn«. Det første Vidnesbyrd om denne Tilstand, som vi have fundet, er følgende Taxt, udfærdiget af Provsten i Hammer Herred²⁾:

¹⁾ Kirkeordin. Fol. LXXI. Kirkehist Saml. 3. R. II, 161—2. Danske Mag. VI, 191—2.

²⁾ Originalen findes indlagt i Vordingborg Skoles Regnskabsbog i Kgl. Bibl., Ny Kgl. Saml. 769 d. Fol.

En rett Tags paa huiss korn Sæde degne vdi Hammers herritt skall Aarligen giffue til Vordenborg skole, som er den x traffue, beregnet huer traffue for 3 skiepper byg.

Michel degen i Kyng — xxiiij skiepper byg¹⁾.

Jens degen i Veieleø aff Egisborg Sogn — 9 skiepper byg.

Niels degen i Togsuer — xvj skiepper byg²⁾.

Michel degen i Hammer — xvij skiepper byg.

Att saa er vdi sandhed, bekiender ieg med min egen haand vnderskreuit.

Aff Suerborg 14 Octobris 1617.

Seffren Jørgenssøn
min haand.

I Aaret 1619 betaltes den nævnte Pens sidste Gang af Michel Degn i Hammer. Men fra 1620 var Knud Andersen Subdegn her indtil sin Død. Han blev begravet den 18de April 1657 og hans Hustru Karen ti Dage efter. Da der nu var Tjenstledighed, udvirkede den for Vordingborg Skoles Vel nidkjære Rektor Pieter Carstensen Drejer hos Biskop Svane, at Degnetjenesten fremtidig skulde forrettes af en Substitut, hvorved Skolen fik en større Del af Degnekaldets Indtægter, end Tilfældet hidtil havde været. I sin Regnskabsbog har Rektoren herom indført følgende Poster:

1657, 27. Oktober rejste jeg til Vejlø, at handle med Provsten i Hammers Herred til Bispens Contentement anlæggendes Hammers Substituteri. Gav til Vognleje og ellers extraordinarie 5 Mark.

1658, 13. Januar rejste jeg anden Gang, efter Bispens Befaling, op til Vejlø til Provsten [Hr. Peder Nielsen Calundan] anlangende Hammer Degnekald.

1) Med en anden Haand er noget senere tilføjet: Ligger nu gandsche thill vor Schole.

2) Med en anden Haand er noget senere tilføjet: Togsuerd sogn er lagtt thill Næsted Schole.

— 24. Januar gav jeg op til Hammer for Vogn, der jeg, efter Bispens Befaling, skulde lade en Substitut høre for Menigheden, — 2 Mark.

Dagen efter denne Rejse gjorde Rektoren følgende Optegnelse:

Hammer Sogn haver 73 Decimantes, hvoraf Skolens Disciple hidindtil have haft aleneste de 36, og af de samme Jule- og Paaskerente, ellers ikke videre af det ganske Sogn.

Anno 1658 den 25. Januar haver jeg efter Bispens Befaling kaldet en Studiosum, Severinum Brotium, til Hammer Substitut, der for sin Umage skal have Degnestavnen fri, alle Degnetraverne af Hammer By og Forup, og ikke videre udi Korn; Jule- og Paaskerente af de samme, og ikke videre derudi. For Offeret paa de tre store Højtidsdage, hvilket han selv skal nyde, skal han give ottende Dagen efter hver Højtids Forløb til Skolens Degne to Mark. Haver saa Skolen igjen Degnetraverne udaf Ring, hvorudi der er 18 Decimantes, hele og halve, Hammerstorup, hvorudi der er 9 Decimantes, Hoenstrup, hvorudi er 2, „Kierlige“-Tvede 2, Lov, hvor der er 12 hele og halve, Blangsløv er 6; saa og Jule- og Paaskerente af de samme. Nok 2 Mark hver Offerdag af Substituten. Decimantes til Degnen [o: Skoledeggen] 49.

Til de Vilkaar, som indrømmedes Substituten, findes i en Revers, som denne samme Dag udstedte, endnu føjet følgende:

Hvad ellers udi Ligbegjængelser af kristelig Sædvane og Fromhed gives, haver jeg [o: Substituten] for mig selv forbeholden, og ellers alle andre extraordinære Tider hvis [o: hvad] udi Degnestolen kan falde, og Skolens Degne ikke opkomme kunde. Derimod eragter jeg mig igjen obligeret alle Ting at exeqvare, der udaf en Substitut udi hans Embede fordres kan, som mig baade Kaldsbrev og Kollats tilholder, og jeg selv, naar Examina publica sker, agter for Gud og Øvrigheden at ansvare.

Alt dette var imidlertid ikke efter Præstens, Hr. Rasmus Madsen Faaborgs, og de Hammer Sognemænds Hoved, da de ikke ønskede at have nogen Substitut og desuden strax efter Knud Andersens Død paa egen Haand havde kaldet en anden Degn, nemlig Præstens Huslærer Oluf Jensen. De gjorde derfor ogsaa Rektoren og hans Protegé al den Modstand, de kunde. Herom findes følgende Optegnelser af Rektoren i Vordingborg Skoles Regnskabsbog:

1658, 15. Maj rejste jeg, efter Bispens Befaling, op til Hammer med Severino Brotio, som var kaldet og confirmeret til at være en Substitut der sammesteds. Gav til Vognleje i en hel ond Vej — 3 Mark. Samme Tid, der jeg intet i Hammer proficerede, efter Befaling til Vejle — 4 Mk. 8 Sk.

— 22. Maj gav jeg til Postløen med Brev til Provsten i Vejle paa Hammer Kalds Vegne — 12 Sk. Den samme Aften gav jeg i samme Sag, efter Bispens Anledning, i Postløen til Kjøbenhavn — 12 Sk.

— 4. Juni lejede jeg et Bud til Kjøbenhavn om Stevning til Roskilde Landemode i Hammers Sag. Gav Penge in alles — 2 Dlr. I samme Dage udsendte jeg min Collegam Otte Skonning¹⁾ til Snesøre Kirke, hvor hen mig Hammers Menighed havde stevnet med en Provstestevning i samme Sag, mit Forsæt i Rette at lægge. Gav til Vognleje — 3 Mark. Gav til beseglet [o: stemplet] Papir til samme Sags og Fuldmagts Forrettelse — 4 Sk. Udsendte jeg endnu samme Dag, som var den 7. Juni, efter Bispens Befaling, 2 Substituter, Bispens Stevning for de interesserede at læse. Gav dem til Tærepenge, saasom Vejen var lang og vidtløftig, til tre Dage, Penge — 2 Mk. 8 Sk.

---

¹⁾ I Skolens Regnskab skriver Rektoren i 1661: •I Januar betalte Hr. Otte Pedersen, min forrige Collega, gammel Restance af Bøssespenge. Da havde han altsaa forladt Skolen og var bleven Præst. Det kan ikke være tvivlsomt, at han er den Otte Pedersen, der 28. December 1660 blev ordineret til residerende Kapellan i Østofto.

— 14. Juni rejste jeg, paa Skolens Vegne, efter Hans Ærværdigheds Bispens Citation, Hammer Sogn angaaende, til Roskilde Landemode. Fortærede med Vognleje, Penge — 7 Dlr.

Om Sagens videre Gang have vi i Roskilde Landemodes Forhandlinger for 16de Juni 1658 fundet følgende:

Hr. Rasmus i Hammer og alle Bønder i Hammer Sogn bleve stevnede til Landemode ved Kongens Stevning efter Bispens Begjæring anlangendes Substitutens Bestilling i Hammer, som Hr. Rasmus havde efter forrige Substitutens¹⁾ Død opdraget til sine Børns Skolemester, Oluf Jensen, og gav hannem Kaldsbrev med Sognemændenes Samtykke og Haand underskrevet, Bispemændenes og uden hans Confirmats, og lod saa Oluf betjene Bestillingen fra Paasken [1657], der Substituten døde, indtil in Januario [1658], før Bispemændene fik noget at vide om Substitutens Død. Og der Skolemesteren i Vordingborg fik omsider Kundskab, at Substituten i Hammer var død, giver han en anden Person, Søren Brorsen, Kaldsbrev paa det Substituteri (som tænker til Vordingborg Skole) efter en Contract, som er gaaet tilforn imellem Skolemesteren i Vordingborg og Præsten da udi Hammer, saa og Bønderne i Sognet, at Skolemesteren maa skikke dem en Substitut, hvilken Contract er underskrevet af Provsten og Lensmanden Friderich Reetz. Det Kaldsbrev, Skolemesteren gav Søren Brorsen, blev confirmeret af Bispemændene, og [han] skikkede Herredsprovsten i Hammers Herred, Hr. Peder i Vejle, til Hammer Kirke en Søndag, at han skal læse for Menigheden Søren Brorsens Kaldsbrev og Bispemændenes Confirmats, og lade Præsten forkynde af Prædikestolen, at Menigheden bliver tilstede efter Gudstjenesten, thi der er noget at bestille paa Bispemændenes Vegne. Det skete ogsaa, men en stor Del af Bønderne gik dog strax ud af Kirken. Provsten læste dog for dem, som blev tilstede, Bispemændenes Confirmats. De svarede, de havde kaldet en Substitut med Præstens

---

¹⁾ Den tidligere nævnte Knud Andersen, der dog ellers ikke nævnes Substitut, men Degn, Subdegn eller Underdegn.

Samtykke, den vilde de nøjes med. — Imidlertid stævne Bønderne Skolemesteren for sin Herredsprovst M. Albret [Samuelsen Schrøder] i Snesere, at ville vide, af hvad Rettighed han gav Søren Brorsen Kaldsbrev. Han beraabte sig paa den Contract, der var gaaet imellem Skolemesteren og Bønderne i Hammer Sogn, og paa Bispens Confirmats. Bønderne mente, at den Contract var ikke en evig Contract, men gjaldt ikkun imellem den Skolemester og den Præst, som da var, og mente, hverken Bispen eller Provsten havde noget med Substitutens Kald at skaffe, men Præsten og Bønderne selv, som skulde lønne hannem. Satte derfor i Rette, om Søren Brorsens Kaldsbrev var saa nøjagtigt, som det sig burde. M. Albret dømte det under, efterdi det ikke var underskrevet af Præsten i Sognet og Sognemændene. Skolemesteren stævnede M. Albret for sin Dom til Landemode. Bispen blev meget fortørnet for den Dom; dog undskyldte han M. Albert og sagde: I er nok en ærlig, god Danne- mand; men en anden (han mente uden Tvivl Hr. Rasmus) haver haft ved eders Haand, der I skrev dette. — Hr. Rasmus mødte ikke, men to af hans Sognemænd, Kirkeværgerne, mødte med hans skriftlige Undskyldning. De to Mænd, som mødte paa de andres Vegne, bleve tilspurgte af Bispen, hvo der havde kommet dem til at stævne Skolemesterens Kaldsbrev, han havde givet Søren Brorsen. De vilde ingen vis Person nævne. Bispen svarede: I skal sige mig det, inden Legen endes, jeg vil vide det, hvo der foragter min Confir- mats, og det skal andrages for den høje Øvrighed. — Og dermed blev denne Gang ingen anden Ende paa. Synes, Bispen vil protestere mod Hr. Rasmus ¹⁾).

Det er os ubekjendt, om denne Substitutkrig er bleven fortsat. Studenten Søren Brorsen eller Severinus Bro- tius høre vi ikke mere til, saalidt som til hans Medbejler. Snart efter skyllede en anden og alvorligere Krig blodige Bølger ind over Landet. Rektoren i Vordingborg rejste

---

¹⁾ Efter en Afskrift i Ny kgl. Saml. 1171 4to.

bort og var borte fra sit Embede i to Aar¹⁾. Jammer og Nød herskede allevegne, og de ordnede Tilstande vare mange Steder saa godt som helt opløste. Men faa Dage efter at Rektor Pieter Carstensen Drejer efter Freden var vendt tilbage til Vordingborg, finde vi følgende Bemærkning af ham indført i Skolens Regnskabsbog:

Anno 1660, 7. Sept. gav jeg Hans Pedersen Kaldsbrev [som Substitut i Hammer] og efter Bispens Consens gav hennem al Degnerrettigheden af Hoenstrup, Faarup, Tvede, Lov, Blanglev. Af Hammer By, Hammerstorup, Ring, Kjulbæksmølle nyder Skolens Degne alting. Offeret beholder Substituten ene og uden Afgift.

Angaaende Lundby Sogn har Rektor Drejer ved Aaret 1658 antegnet følgende:

Lundby haver nogle til 20 Decimantes. Deraf nyder Skolens Disciple 21, Resten nyder Substituten. Haver ogsaa Degnen²⁾ Paaske- og Julerente af samme 21. Substituten besidder Boligen.

Inden sin Afgang fra Vordingborg Skoletjeneste (i April 1664) fik Rektor Drejer udvirket hos Ærkebiskop Svane, at de Indtægter af Hammer og Lundby Degnekald, som hidtil havde tilfaldet Disciple i Vordingborg Skole, fremtidig henlagdes som Lønningsforbedring for Rektoren sammesteds. Herom har Drejers Efterfølger i Rektoratet, Mads Bjørnsen, i Skolens Regnskab fra 1668 anmærket »Hammer og Lundby Sogne har Hs. Højærværdighed (Biskop Vandal)

¹⁾ I disse to Aar synes Rektor P. C. Drejer at have været dansk Gesandtskabssekretær i Udlandet. Han omtaler selv i Skolens Regnskabsbog, at han den 3. September 1658 •formedelst sær og mærkelige Aarsager rejste fra Skolen, og Hs. Majestæts højvigtige Interesse, efter Befaling, hos 3 forskellige kongelige Ambassader iagttog•. Dette varede •indtil An. 1660 den 4 Septembris, da jeg igjen i Landet indkom og min forrige Bestilling blev befalet at betjene•.

²⁾ D. e. den Discipel, Sognet var tillagt.

forundt mig som i sl. Ærkebispens Tid«. Og fra den følgende Rektors, M. Hans Albertsen Schrøders, Tid findes følgende Antegnelser om denne Sag:

Salutem ex officia!

Vir clarissime Dñe Magister Joh. Alberti Scrodere, etc. Anlangende Degnetraffverne aff Hammer og Lundby, som forige salige Biscoper haffver tillagt Rectori Scholæ udj Wordingborg til hans ringe løns forbedring, da er det hans Velærværdigheds min gunstige Patrons Samtyche, at Dñus Mag. inaa oppeberge og niude same Degnetraver som Eders Formænd. Hermed Clar. Dn. Mag. med alt kiert Gud befaledes forbliver Jeg stedse

Kiøbenhafn d. 12 Febr. 1676.

Cl. Dn. Mag. beredv.

J. S. Liunge¹).

Denne offverschreffne Hans Højæhrwerdigheds tilladelse ehr i sin original fremwist paa Regenschabs forhør, og lyde ord fra andet, som dend her offvenfor findis indført, og Mag. Hans Albretsøn Schrøder udi dette aar formedelst vngdommens befundne groffhed haar effter Hans Højæhrwerdigheds gjorde anstalt antaget og kaldett dend hæderlige Studiosum Niels Pedersøn till att wære Substitut udi Wordingborg by og gansche Sogen, att hand for vngdommen som en Sogne Degen schall læse og i alle Maader suare till huis en Degn eller Substitut bør at suare till, og haar til hans løn affstott ald sin sædwanlig Degne rettighed, Julerenter aff alle Landsbyer og sin penge løn aff Byen, saa kand hand der imod ey leffve, med mindre Hans Højæhrwerdighed joe schulle stadfeste hannem og lade hannem som hans formend nyde Hammer og Lundby Degnerettighed, og waar att ønsche, Hans Højæhrwerdighed samt ald anden Christelige Øffrighed end nu scholemesterens Salarium wille og kunde med en ringe Hielp forbedre, helst effterdi hand befindis udi sin bestilning

¹) Var Biskoppens Amanuensls, men blev forøvrigt ikke mange Dage efter kaldet til Sognepræst i Barse og Beldringe.

heel schichelig og i alle Maader fittig og vforsømmelig. —
— Wordingborg dend 31 Julij A. 1676.

Christen Spend¹⁾.

Til dismeere att encouragere Skolemesteren udi sit embede, har Jeg bevilget ham fremdelis, indtil videre, at niude de offuenbemelte Sogner, som hand hidindtil niudet haffver, saafrembt hand befindis med fruct att tiene, som Jeg formoder, och ved sin ufortreden fiid och arbeide at føre det till en bædre och fuldkommere stad, som ved min sidste visitation icke befandtis saa aldeelis effter ønske. Och naar hand saaledis indfører disciplernes naffne, som bekomme skoelens beneficia, at hand her effter icke forglemmer att sette deris condition derhos, hvad forældre och hvad stad de ere aff, saasom hand acter at forsvare, er Jeg med hans Regnskab vel tilfreds, och disse indførte hermed approberer och confirmerer. Hafn. d. 17 Julij Anno 1677.

J. Baggerus. S. R.

NB. Substituten i be^{te} Sogner skall hand forsvarligen contrahere med, paa det hand kand haffve vel at leffve aff, och icke forsaarsagis at sucke i sit arbeide. Contracten vil Jeg self ratificere, naar den er sluttet²⁾.

Ikke mange Aar efter bortfaldt dog det lidet heldige Substitutvæsen, idet Danske Lov (1683) bestemte: »Der skal ingen Substituter være paa Landsbyerne, uden de, som de bosiddende Degne for deres Alderdoms, Svagheds eller anden lovlig Aarsags Skyld, med Præstens og Provstens Samtykke tage for dem selv, og selv lønne«. Til Erstatning for det Tab, som de latinske Skoler led ved denne Lovbestemmelse, forordnedes der samtidig, at »Degnene overalt skulde aarlig give en vis Pension til Skolerne, enten i Korn eller i Penge, som skal være den femte Part af deres Korn-Indkomst«. Denne Bestemmelse er som bekjendt først endelig ophævet i vor Tid.

¹⁾ Sognepræst i Vordingborg (se Ny kirkehist. Saml. V, 677).

²⁾ Antegnelser i Vordingborg Skoles Regnskabsbog (Ny kgl. Saml. 769 d. Fol.). Sognepræstens og Bispens ere egenhændige.

Som vi ovenfor saa', fik Hans Pedersen den 7de September 1660 Kaldsbrev som Substitut i Hammer. Efter Ikrafttrædelsen af Danske Lovs ovenanførte Bestemmelse blev han Sognedegn i Hammer og Lundby. Da han 82 Aar gammel jordedes den 24de Juli 1715, kaldes han »forhen Sognedegn«, hvilket antyder, at han nogen Tid før sin Død er afgaaet fra Embedet. Tillige bemærkes, at han havde været Degn i 54 Aar. Et andet Sted i Kirkebogen siges, at han havde tjent som Substitut i 26 og som Degn i 31 Aar. Som man vil se, stemme disse Angivelser ikke; men forøvrigt kan det formodes, at han har fungeret i Degnetjenesten under Svenskekrigen, inden han 1660 fik Kaldsbrev af Rektor Drejer. Med sin Hustru Katrine, der døde 1712, havde han idetmindste otte Børn.

Jørgen Hansen Egeby nævnes som Degn 1714, men havde formodentlig allerede da i nogle Aar fungeret i den gamle Degns Sted. Med sin Hustru Margrete Drejer havde han flere Børn. Han var her endnu 1726.

Anders Collerup var hans Eftermand; han var her 1730, men forøvrigt vide vi ikke, hvorlænge han har været i Embedet. Han var gift med Margrethe Schrøder, en Datter af Præsten Daniel Schrøder i Rørby († 1695) og Hustru Maren Gram¹⁾.

Jens Christian Lønborg var Collerups Eftermand, og blev begravet den 25de August 1762. Var vistnok ugift; hans Søster Johanne Marie Lønborg nævnes ofte som Fadder i Kirkebogen.

Jens Schielderup Parelius blev 1762 Sognedegn i Hammer og Lundby efter tidligere at have været Degn i Allerslev. Han var vistnok en Søn af Præsten Sten Parelius i Sorø, der 6te Okt. 1707 ægtede Ester Abel²⁾. Den nævnte Præst har ventelig været Kapellan hos Mag. Jens Schielderup, der døde 1709 som Sognepræst i Sorø, og

¹⁾ Se Kirkehist. Saml. 3. R. II, 31.

²⁾ Lengnicks Kirkebogsuddrag.

efter ham har han saa givet sin Søn Navn¹⁾. Degnen Parelius siges at have været Sønneson af en Biskop i Norge. Dette forholder sig dog neppe rigtigt. Men Familien Parelius var en meget udbredt norsk Præsteslægt, der navnlig havde sit Hjem i Trondhjem Stift. Og M. Jens Schielderup, efter hvem han var opkaldt og med hvem han vistnok ogsaa var i Slægt, var en Bispesøn fra Bergen. — Degnen Parelius førte Kirkebogen med en saare skøn og akkurat Haand. Et Minde om ham gjemmes endnu ved Embedet, nemlig en meget sirlig Tiendebog, paa hvis forreste Blad findes skrevet:

Denne Bog over ald Degne Rettigheden i begge Sogner, sc. Hammer og Lundbye, er vel indrettet paa Atten Aar; Men det staaer i Guds Haand, hvormange af samme jeg skal opleve. Imidlertid kand min Effterkommere af det, som herudi er anmærket, see, at min Formands Formand, Sal. Collerup, fra adskillige stæder, endskiønt Hart-Kornet denne Stund er det samme, har nydt, besynderlig hvad Juule-Renten angaaer, meere, end mig siden er erlagt, som visselig ved en nye Mands ankomst til Embedet, da saadant har ingen Hevd, endnu kand paatales og indhæntes; Thi det var min Skade, at effter min Formand Lønborg fandtes herover ingen Bog, og hosfølgende Collerups Optegnelse kom mig først siden effter næsten et par Aars Forløb ved en Hændelse i Hænde, saa at, om jeg dereffter hær villet paatale min Rett, maatte vedkommende anseet mig som den, der begyndte noget Nytt, foruden at jeg da skulle haft det med Striid og Øvrighedens Melleml Handling, hvilket jeg, nu en gammel Mand, er kiæd af, besynderlig, da jeg fra det Stæd, navnlig Alleslev Sogn, hvorfra jeg hertil kom, veed, hvad det er at indtale det, som forhen har været lagt til Em-

---

¹⁾ Hr. Sten Parelius er ventelig senere kommen til Norge. Som Fadder nævnes i Hammer Kirkebog $\frac{6}{16}$ 1763: »Degnens Broder Sten Parelius fra Trondhjem», og $\frac{9}{12}$ 1770 »Sr Sten Parelius's Kone i Rettestrup Mølle og Mr Parelius»; 1772 »Jomfru Parelius i Herlufmagle».

bedet, men er kommet af Brug, fordi For-Mændene ey har talt og paastaaet Deres Rettighed.

Hammer Degne-Stavn d. 4 May 1764.

J. Schielderup Parelus.

(Derefter følger Fortegnelse over „Boemændene Ao. 1730, deres Hartkorn og hvad de da ydede Degnen Collerup“ — „Gaardmændene Ao. 1762, deres Hartkorn og hvad de nu yder til mig“).

Med sin Hustru Birthe Pedersdatter Ørsted (begr. 30. Avg. 1769, 58 Aar gl.) havde Parelus flere Børn, der dog ikke vare fødte i Hammer. Følgende kjendes:

1. Christine Marie Parelus, g. m. Sr Hansen i Maglemølle ved Næstved.
2. Ester Abel Parelus, g. $14/4$ 1769 med „hæderlige og vellærde Enkemand Sr Peder Klemp“.
3. Frederikke Lovise Parelus, g. m. Lars Birchedahl (se ndf.).

Da Parelus var bleven Enkemand og han havde faaet det ordnet saaledes, at hans Svingersøn kunde blive hans Eftermand, tog han 1770 sin Afsked fra Degneembedet. Han levede endnu 1776.

Lars Birchedahl, der var født o. 1736, skal have taget Navn efter Gaarden Birkedal i Jørlunde Sogn; han blev 1761 Student fra Frederiksborg Skole¹⁾ og var først Skoleholder i Hammer. Efter Parelus's Afgang 1770 blev han dennes Efterfølger som Sogndegn. Hans Forældre, hvis Navne ikke angives i Kirkebogen, levede hos ham paa deres gamle Dage; Faderen, der skal have heddet Niels Larsen, blev nemlig begravet i Hammer $4/7$ 1781, 81 Aar gl., Moderen $24/8$ 1792, 80 Aar gl. En Broder af ham, Peder Birchedahl, var Skoleholder i Pederstrup By i Mogenstrup Sogn. — Lars Birchedahl var den sidste Sogndegn i Hammer og Lundby. Da han 1811 gik af, blev Embedet opløst, og dets Indtægter fordelte mellem Pastoratets fire Skoleholdere, mod at de tilsammen skulde svare den af-

¹⁾ Gjessing, Jubellærere II, 1, 252.

gaaede Degn 200 Rdl. i aarlig Pension, hvilket faldt flere af dem overordentlig besværligt, især da den gamle Birchedahl blev omtrent 94 Aar gl. Efter sin Afgang fra Degneembedet levede han hos sin Datter og Svigersøn i Vigersted Præstegaard, og efter at dette Hjem var opløst, tilbragte han sine sidste Aar hos sin Datterdatter, der var gift med Præsten Fyhn i Nørrejernløse. I sit Ægteskab med Frederikke Lovise Parelus havde han følgende fem Børn:

1. Birgitte Dorothea B., født 1770, død 1771.
2. Ludvig Harboe Birchedahl, født $27/4$ 1772, død $8/11$ 1819 som Forpagter og Godsinspektør paa Møen (Fader til Præsten Schøller Vilhelm Parelus Birkedal).
3. Anne Gjertrud B., født $6/2$ 1774, gift 1798 med Præsten Thomas Husum i Vigersted, der døde $11/2$ 1822. Hun døde $16/7$ 1832 i Nørrejernløse Præstegaard.
4. Birgitte B., døbt $27/5$ 1776, gift med Enkemanden Hr. Peter Lorents Wulf, Præst i Haarlev, der døde 1818.
5. Ester B., døbt $22/2$ 1778, døde ugift i en høj Alder i Lov i Hammer Sogn.

Da Hammer og Lundby laa paa det vordingborgske Rytterdistrikt, indrettedes her i Frederik IV's Tid en Skole i hvert af Sognene. Henimod Slutningen af forrige Aarhundrede oprettedes endvidere en Skole i Ring, og omtrent 1814 en i Faarup, begge i Hammer Sogn.

Om Lærerne eller Skoleholderne, som man i ældre Tid kaldte dem, ved disse Skoler have vi kun ufuldstændige Notitser.

Hammer Skole: Simon Samsing synes at have været Lærer her 1713 (tidligere i Lundby). Frants Jakobsen Gad forekommer som Skoleholder her o. 1722—30 (tidligere i Lundby), ventelig har han ogsaa været her en rum Tid efter 1730, da vi ikke kjende nogen Skoleholder efter ham før Lars Birchedahl, der 1770 blev Degn. Denne fulgtes vistnok af Christian Frederik Runkel (begr. $26/11$

1787, 50 Aar gl.; gift $^{26}/_{11}$ 1778 med Jomfru Anna Kirstine Margrete Gottliebsdatter Hardenberg). Edvard Røring Bedsted, fornævntes Eftermand, var her til o. 1790. (Gift $^{5}/_{9}$ 1788 med Jfr. Marie Christine Vith paa Lundbygaard). Peder Hammer, fra o. 1790 til o. 1805, efterfulgtes af Søren Gade (begr. $^{5}/_{6}$ 1813, 35 Aar gl.). Julius Henrik Schou var her fra 1813 til sin Død $^{17}/_{6}$ 1851, 67 Aar gl.; havde i mange Aar været aflægs og derfor haft en Række af Hjælpelærere. Han efterfulgtes af Niels Outzen, om hvem henvises til hans Biografi i Erslews Forfatterlexicon, Suppl. II, 605—6.

Lundby Skole: Hans Nielsen, den første Skoleholder her, blev begr. $^{21}/_{3}$ 1710. Hans Danielsen var her kun i kort Tid (gift $^{30}/_{11}$ 1710 med Sara Laursdatter). Simon Samsing var her 1712, men synes Aaret efter forflyttet til Hammer. Frants Jakobsen Gad synes at have været i Lundby, før han o. 1722 blev Skoleholder i Hammer, ialfald nævnes Børn af ham, døbte i Lundby Kirke 1716 og 1720. Jakob Pedersen, begr. Midfaste Søndag 1736. Michel Winding (gift $^{28}/_{11}$ 1741 med Maren Rasmusdatter) blev som det synes o. 1753 Degn i Kjøng. Jakob Hansteen Funch var her fra o. 1753 til sin Død 1772 (formodentlig var han en Søn at Præsten Frederik Steen Funch i Østeregesborg, hvis Hustru var en Datter af Præsten Jakob Hansteen i Vordingborg). Hans Hustru, med hvem han havde otte Børn, blev begr. $^{14}/_{10}$ 1767, 40 Aar gl. Jørgen Andreas Weis var Funchs Efterfølger, begr. $^{22}/_{3}$ 1801, 75 Aar gl. Alexander Carstens var først Ejer af Nyløkkegaard i Hammer Sogn, men det maa vel være gaaet tilbage for ham, siden han tog til Takke med at være Skoleholder i Lundby. Begr. $^{3}/_{3}$ 1811, 47 Aar gl. Hans Hustru Ellen Ditzel, med hvem han havde 6 Børn, døde $^{1}/_{9}$ 1831, 66 Aar gl. (Formodentlig var hun en Datter af Præsten Hans Ditzel i Ø. Egesborg). Jonas Hougs var Student (laa paa Regentsen 1793—6). 1811 blev han Skolelærer og Kirkesanger i Lundby. »Han var en udmærket duelig og

brav Lærer«. Ved sin Død $28\frac{1}{2}$ 1825, 57 Aar gl., efterlod han 10 uforsørgede Børn, af hvilke den ældste (født $14\frac{1}{10}$ 1810 i Vejlø Sogn) endnu ikke var konfirmeret. Peder Magnus Poulsen blev hans Eftermand, men forflyttedes efter faa Aars Forløb.

Ring Skole: Den første Lærer her hed Bolandt, begr. $4\frac{1}{12}$ 1813, 69 Aar gl. Efter ham kom Edvard Samuel Blichfeldt, døde $17\frac{1}{4}$ 1819, 37 Aar gl., ugift. Skjønt han forholdsvis var ung, havde han i flere Aar været aflægs og var indstillet til Afsked. Knud Kirchhoff, Student, født $27\frac{1}{9}$ 1796, blev 1818 Hjælpelærer hos Blichfeldt og 1819 hans Eftermand. Maatte tvungen af Omstændighederne $11\frac{1}{2}$ 1820 ægte en Bondepige i Ring. Døde $9\frac{1}{4}$ 1843.

Faarup Skole: Christen Madsen Glud var Lærer her fra o. 1814 til o. 1820, da han frasagde sig Embedet, som han ikke kunde leve af paa Grund af den Andel, han skulde betale i Degnen Birchedahls Pension. Derpaa var Skolen i et Par Aar nedlagt, af Mangel paa Ansøgere. Johan Anders Theodor Fog var Skolelærer her 1822—6, da ogsaa han frasagde sig det usle Embede og søgte sig en anden Næringsvej. Lavrits Jensen var her saa i nogle Aar, indtil han blev Skolelærer og Kirkesanger i Lundby, i hvilken Stilling han døde $5\frac{1}{11}$ 1834, 31 Aar gl. Han efterfulgtes af Erik Engelbreth Jørgensen, tidligere Lærer i Bakkerup i Mørke Sogn.
